

Міністр Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«Фінансове забезпечення аграрного сектору України в умовах повномасштабного вторгнення»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Рігг Деніел Девід

Керівник: Івахненко С.В.

Д-р економічних наук, професор

Рецензент __Кузьменко Леся Петрівна__

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____ Донкоглова Н.А.

« ____ » _____ 2024 р.

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	7
1.1. Сутність фінансового забезпечення аграрного сектору	7
1.2. Механізм фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору	12
1.3. Принципи державної політики в галузі сільського господарства України .	24
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Тенденції розвитку аграрного сектору України	28
2.2. Аналіз фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору.....	31
2.3. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектору України	46
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	55
3.1. Основні напрями розвитку державної політики в галузі сільського господарства України	55
3.2. Рекомендації щодо вдосконалення фінансового забезпечення аграрного сектору України	62
3.3. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору України	66
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми Сільське господарство має важливе значення у господарському комплексі країни, оскільки в загальній економіці все взаємопов'язано, а отже, стабільна аграрна бізнес діяльність необхідна для рівномірного розвитку всіх відповідних галузей господарства. Український агробізнес найбільш вразливий до впливу форс мажорних обставин війни, які є руйнівним фактором нестабільності, що значно впливає на фінансові аспекти економіки країни в умовах повномасштабного вторгнення агресора.

На сьогоднішній день питання фінансового забезпечення аграрних підприємств набуває великого значення. Адже рівень розвитку аграрних підприємств безпосередньо впливає на життєвий рівень населення України, розвиток економіки та надходження валютної виручки, яка є важливою та необхідною для збереження країни у воєнний період. Адже без ефективної нової парадигми державної підтримки та заходів, що активізують аграрний бізнес через зростання конкурентних переваг як на внутрішньому так і зовнішньому ринках, дану галузь національної економіки стабілізувати і сприяти розвитку неможливо. Надання та використання державної фінансової підтримки щодо розвитку аграрного сектору в умовах невизначеності, які склалися в воєнний період потребує нової сучасної парадигми, практика якої із сировинної буде спрямована на переробку і як наслідок збільшення ресурсів. Аграрний бізнес є досить ресурсномісткий, особливо дивлячись на тривалий виробничий цикл та період обігу коштів, який за деякими секторами того чи іншого господарства сягає кілька років. Тому зрозуміло, що даній сфері необхідне постійне та стабільне джерело фінансування, яке забезпечило б виробничий цикл на якісному та технологічно новому рівні.

Питанням фінансового забезпечення сільського господарства займалися такі вчені, як: Алексеєнко Л. М., Буряк М. І., Білоченко А., Вдовенко І. С, Верхоглядова Н. І., Корнійчук Г. В., Шульга В. та багато інших, які досліджували інвестиційну привабливість аграрної галузі України щодо покращення інвестиційного клімату.

Також науковці проводили аналіз сучасного аграрного сектору економіки країни, створили теоретичну та практичну основу з питань фінансування. Однак незважаючи на значний науковий вклад економічна ситуація України має досить не постійний характер, тому дослідження даного питання та його активізація за умов воєнного періоду залишаються малодослідженими та не реалізованими повною мірою.

Метою роботи є дослідження та аналіз сучасного стану фінансового забезпечення аграрного сектору економіки країни, визначення основних причин, які безпосередньо впливають на фінансове забезпечення агробізнесу та виявлення оптимальних шляхів стабілізації фінансування у воєнний період.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні *завдання дослідження*:

- визначити сутність фінансового забезпечення аграрного сектору;
- дослідити механізм фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору;
- визначити принципи державної політики в галузі сільського господарства України;
- дослідити тенденції розвитку аграрного сектору України;
- здійснити аналіз фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору;
- надати оцінку інвестиційної привабливості аграрного сектору України;
- дослідити основні напрями розвитку державної політики в галузі сільського господарства України;
- надати рекомендації щодо вдосконалення фінансового забезпечення аграрного сектору України;
- дослідити шляхи підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору України.

Об'єкт дослідження - економічні відносини, що виникають у процесі фінансового забезпечення аграрного сектору України.

Предмет дослідження є – теоретичні та практичні засади щодо фінансового забезпечення аграрного сектору в умовах воєнного періоду.

Для досягнення мети застосовано **комплекс методів**: методи економічного аналізу (аналіз, синтез), графічний, табличний і порівняльний метод, діалектичний метод та системний підхід, методи систематизації та узагальнення. При дослідженні теоретичних аспектів розкриття фінансового забезпечення аграрного сектору були використані методи теоретичного наукового узагальнення. Графічний, табличний і порівняльний метод були застосовані при аналізі показників агробізнесу, тоді як систематизація та узагальнення для написання висновків. Здійснення дослідження вище переліченими методами дасть можливість оцінити фінансове забезпечення щодо розвитку агропромислового комплексу (далі, АПК) та визначити перелік інструментів для підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу в умовах воєнного періоду.

Інформаційну базу дослідження становили положення законодавчих та нормативно-правових актів України, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених з питань фінансового забезпечення агропромислового комплексу в умовах сучасних викликів, інтернет ресурси та власні розробки автора.

Практична значимість результатів дослідження полягає у розробці комплексу конкретних заходів та методичних прийомів, спрямованих на побудову ефективної системи державного регулювання аграрного сектору, які можуть бути використані в умовах сучасних викликів. Запропоновано процес розробки та структуру Інформаційного проспекту щодо надання інвестиційної привабливості підприємству аграрного виробництва в умовах воєнного періоду для розвитку агробізнесу в майбутньому. Встановлено, що розкриття інформації про агробізнес в Інформаційному проспекту щодо інвестиційної привабливості в умовах воєнного періоду може розглядатися як перспективний напрям залучення інвестицій в АПК країни.

Наукова новизна одержаних результатів характеризує особистий внесок автора у розв'язок досліджуваної проблеми щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного бізнесу в умовах воєнного періоду:

1) - удосконалено назву та змісту принципу як принцип збалансованого поєднання економічних, соціальних та екологічних цілей державної підтримки аграрного сектору. Виконані дослідження показують, що недоліки існуючої політики державної підтримки аграрного сектору, визначають необхідність перегляду та доповнення чинних принципів в умовах воєнного періоду;

- визначено, що поряд з уже існуючими аграрна політика, що проводиться, повинна враховувати принцип стабільності, послідовності, безперервності щодо процесу державної підтримки агробізнесу і наукової системи підтримки аграріїв.

- запропоновано принцип гармонізації державної політики надання підтримки сільськогосподарської галузі у рамках міжнародних інтеграційних спілок (об'єднань). Це пов'язано з тим, що в умовах розширення міжнародних інтеграційних процесів та глобалізації агроринку виникає потреба гармонізувати внутрішню політику державної підтримки із загальносвітовою політикою, що включає набір умов та правил у рамках різних зовнішньоторговельних об'єднань.

2) - науковий результат конкретизує структурну модель реалізації державної політики підтримки сільгоспвиробників, яка полягає у застосуванні процесного підходу, що включає систему об'єктів, суб'єктів, функцій та принципів її надання, доповнення базових та обґрунтування нових принципів державної підтримки. Практичний аспект запропонованої структурної моделі полягає у застосуванні економічних інструментів підвищення ефективності функціонування агробізнесу та забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку в умовах воєнного періоду:

- доведено збитковість агровиробництва в результаті низької ціни та дорогої логістики збуту, що потребує впровадження нової парадигми державної допомоги, спрямованої на максимальну переробку на вітчизняних потужностях, що сприятиме експорту продукції з високою доданою вартістю.

- з'ясовано, що у межах нової глобальної «рамкової основи управління сільським господарством» цілі розвитку носять комплексний і неподільний характер, який має забезпечувати збалансованість трьох компонентів – економічного, екологічного та соціального.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

1.1. Сутність фінансового забезпечення аграрного сектору

Сектор сільського господарства постійно потребує стабільного фінансування бізнес діяльності, то зовнішнього, то внутрішнього, адже найменший збій у постійно діючому виробничому циклі може призвести до зтяжнього, низькорентабельного, або навіть збиткового стану. Відомо, що сільське господарство є досить ризикованим, саме тому вирішення проблем зниження ступеня цього ризику має здійснювати держава, оскільки саме вона має багаторічний досвід у регулюванні аграрного виробництва.

В даний час основні фонди в аграрному секторі економіки мають суттєвий ступінь зношування. За даними Держкомстату, ступінь зношування основних фондів у сільському господарстві перевищує сьогодні 40% і спостерігається негативна тенденція до зростання цього показника [11]. Визначено, що порогова величина зносу становить до 50 % (на думку деяких економістів — до 30 %). задля забезпечення економічної безпеки.

На сьогоднішній день, у зв'язку з обмеженістю фінансової підтримки з боку держави, саме сільськогосподарські підприємства мають шукати власні джерела фінансування для підвищення рівня розвитку. Тобто, можна визначити проблеми, що заважають стабільному розвитку агроформувань: відсутність координованості у прийнятті управлінських рішень на державному та регіональному рівнях влади, в галузі управління розвитку аграрного підприємства; низька ефективність інтеграції виробництва та науки. Насамперед державна підтримка має бути спрямована на найважливіші прикладні розробки та фундаментальні дослідження орієнтовані на швидку віддачу.

У загальному вигляді під терміном «фінансове забезпечення відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства» слід розуміти сукупність прийомів, методів та засобів економічного впливу, які проводять органи державної влади та ринкові структури, спрямовані на відтворювальні процеси у

сільському господарстві, у тому числі і на оновлення матеріально - технічних ресурсів [2].

Особливості фінансування відтворювальних процесів у сільському господарстві впливають із специфіки виробничої діяльності у цій галузі.

До особливостей сільськогосподарського виробництва відносять:

- сезонний характер діяльності, що зумовлює нерівномірне використання фінансових і матеріальних ресурсів протягом року;
- тривалий виробничий цикл, що впливає на тривалість терміну окупності, кругообіг коштів;
- різночасність формування доходних та видаткових потоків коштів, що призводить до залучення зовнішніх джерел фінансування;
- залежність від природно-кліматичних умов, що потребує здійснення низки запобіжних заходів, що призводять до підвищення собівартості продукції;
- капіталомісткість галузі, пов'язана, переважно, з тим, що основним засобом виробництва у сільське господарстві є земля.

Перелічені особливості значно впливають на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємств сільського господарства, а отже, і на фінансування відтворення матеріально-технічної бази.

До зовнішніх джерел фінансування відносяться позикові джерела, що включають довгострокові кредити банків та інші кредитні ресурси, цільовий державний кредит, спрямований на конкретний вид інвестування та залучені джерела - це внески сторонніх вітчизняних та зарубіжних інвесторів (гранти, безповоротна фінансова допомога); до внутрішніх відноситься самофінансування, а саме частина прибутку, що спрямовується на розвиток виробництва, амортизаційні відрахування, доходи від реалізації основних засобів, частина залишків оборотних активів, що й мобілізується, емісія цінних паперів [2, С.181-186].

Розглядаючи внутрішні джерела фінансування сільськогосподарських підприємств, можемо сказати, що ситуація у аграрному секторі дуже складна. Щодо рівня зносу основних виробничих фондів, цей показник досягає 70 - 80%,

що не дозволяє виконувати сезонні польові роботи у оптимальний період чи повному обсязі.

Джерела фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 –Джерела фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств України

Джерело: складено автором на основі [29]

Ключовим елементом у процесі відтворення є інвестиції. Інвестиції це довгострокові вкладення у придбання основних фондів та оборотних засобів у процесі господарської діяльності із єдиною метою отримання прибутку.

Особливості інвестування у сільське господарство виявляються у великій капіталомісткості, тривалому терміні окупності, ризику неотримання доходів. Перелічені причини призводять до того, що інвестори не поспішають вкладати кошти в цю галузь через високі ризики різного характеру.

Центральне місце у більшості сільськогосподарських організацій займають власні джерела інвестицій, які є надійніші, оскільки забезпечують фінансову стійкість. Прибуток є важливим джерелом фінансування відновлення зношених фондів, однак є недоступний для збиткових сільськогосподарських підприємств.

Також для забезпечення відтворювального процесу підприємства можуть використовувати механізм амортизації. Амортизація - одне із найважливіших і доступних джерел накопичення, оскільки формує частину вартості продукції, яка

відшкодовує споживання основних фондів у процесі виробництва[4]. Однак на практиці, якщо підприємство є збитковим, то амортизаційні відрахування йдуть, як правило, на покриття поточних витрат підприємства і використовуються не за призначенням.

Одним із напрямів підвищення ефективності функціонування сільськогосподарської галузі є структурна модель реалізації державної політики надання підтримки аграріям країни [9].

Запропонована структурна модель реалізації державної політики у сфері надання підтримки аграріям включає об'єкт, суб'єкти, інструменти та джерела фінансування.

Об'єктами можуть бути галузь, продукт, напрямок діяльності; суб'єктами – органи управління та одержувачі підтримки. Органи управління всіх рівнів акумулюють та розподіляють бюджетні кошти відповідно до нормативно-правових документів. Одержувачами засобів підтримки є сільськогосподарські організації, селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства.

Джерелами коштів фінансової підтримки, крім державного бюджету, можуть виступати трансферти від споживачів залежно від обраної державної політики щодо надання підтримки аграріям. Крім того, для збільшення можливостей бюджету з підтримки аграрної галузі можуть запроваджуватись нові або підвищені ставки застосовуваних податків для інших галузей економіки.

Створення умов для досягнення максимального сукупного економічного, екологічного та соціального ефекту в аграрному секторі передбачає виконання державою таких функцій:

- фінансова підтримка та страхування (пряма та непряма допомога, спрямована на створення міжгалузевих балансу);
- інформаційна, інноваційна, маркетингова, правова підтримка; забезпечення доступу до ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних); забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами;
- забезпечення доступу до ринків збуту;
- розвиток внутрішньої конкуренції;

- підтримка рівноваги попиту та пропозиції на ринку продовольства (за допомогою здійснення державних закупівель для державних потреб та реалізації інтервенційних процесів);

- розвиток аграрної науки;

- розвиток насінництва;

- будівництво та утримання дорогих інфраструктурних об'єктів [35].

Перелічені функції держави при регулюванні аграрного сектора реалізуються у тому числі через надання державної підтримки аграріям.

Функціонування та розвиток ринкових механізмів, інтеграційних процесів у сільськогосподарській галузі має відбуватися з урахуванням національних, галузевих інтересів. Дотримання цих умов вимагає створення механізму ефективної державної участі в роботі сільськогосподарських виробників на наукових засадах [9, 17, 35, 31].

В результаті проведених досліджень було виділено базові та обґрунтовано нові засади державної підтримки.

У групі базових принципів державної підтримки аграрного сектору пропонується враховувати екологічні цілі наряду з економічними та соціальними метами. Це обумовлено зростаючим негативним впливом індустріалізації сільського господарства на навколишнє середовище [35].

Запропоновано вдосконалення назви і змісту принципу як збалансованого поєднання економічних, соціальних та екологічних цілей державної підтримки аграрного сектору. Виконані дослідження показують, що недоліки існуючої політики державної підтримки аграрного сектору визначають необхідність перегляду та доповнення чинних принципів в умовах воєнного періоду.

Визначено, що поряд з уже існуючими, аграрна політика, що проводиться, повинна враховувати принцип стабільності, послідовності, безперервності процесу державної підтримки сільського господарства, наукової обґрунтованості системи підтримки аграріїв.

Другим запропоновано принцип гармонізації політики надання державної підтримки сільськогосподарській галузі у рамках міжнародних інтеграційних

спілок (об'єднань). Це пов'язано з тим, що в умовах розширення міжнародних інтеграційних процесів та глобалізації сільськогосподарського ринку виникає необхідність гармонізувати внутрішню політику державної підтримки із загальносвітовою політикою, що включає набір умов та правил у рамках різних зовнішньоторговельних об'єднань.

Наукова новизна структурної моделі реалізації державної політики підтримки сільгоспвиробників полягає у застосуванні процесного підходу, що включає систему об'єктів, суб'єктів, функцій та принципів її надання, доповнення базових та обґрунтування нових принципів державної підтримки. Практичний аспект запропонованої структурної моделі полягає у застосуванні економічних інструментів підвищення ефективності функціонування сільського господарства та забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку.

З'ясовано, що агробізнес є ризиковою галуззю через специфіку, тому використання ефективних фінансових механізмів може допомогти уникнути можливих загроз та ризиків, які можуть виникнути через втрату фінансового потенціалу агробізнесу. Для забезпечення розвитку аграрного сектору економіки необхідна правильно розроблена фінансова політика як окремого підприємства так і держави в цілому, що сприятиме зближенню економічних інтересів. Механізм фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору, який наразі діє в Україні та включає ряд елементів, які допомагають забезпечити стійкий розвиток агросектору та підвищити їх ефективність. Для успішної діяльності в аграрному секторі необхідно використовувати комплексний підхід та використовувати різні інструменти щодо фінансування та підтримки.

1.2. Механізм фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору

Систематизовано у ході досліджень історичну роль держави як регулятора в аграрній політиці, яка трансформувалася під впливом індустріалізації та глобалізації світової аграрної системи в умовах сучасних викликів.

Перший етап індустріалізації (1800-1950 рр.) припускав активну участь держави в регулюванні сільського господарства [8]. Яскравим прикладом стала Данія, яка, реалізуючи радикальну земельну реформу, цілеспрямовано проводила політику державного стимулювання фермерських господарств, що поєднували овочівництво та тваринництво (високотоварне молочне виробництво, свинарство та птахівництво).

Внаслідок реалізації політики стимулювання країна змогла повернути на свою користь падіння світових цін на зерно наприкінці ХІХ ст., перейшовши на дешевий імпорт фуражу та пустивши його на високоінтенсивну відгодівлю худоби для нарощування виробництва і подальшого експорту продуктів тваринництва, що незначно подешевшали.

У свою чергу Великобританія обрала політику вільної торгівлі, скасувавши Хлібний закон, що вводив мито на зерно, що ввозилося, яке було торговим бар'єром, що захищав англійських фермерів та землевласників від конкуренції з дешевим іноземним зерном (1815–1846 рр.). В результаті до кінця ХІХ ст. держава втратила 50% внутрішнього виробництва пшениці, ячменю та вовни, потрапивши у залежність від імпорту продовольства [8; 13].

Франція та Німеччина для зниження ризику соціальної напруги використовували політику протекціонізму, ввівши ввізне мито (у сільському господарстві на продукцію м'ясної, молочної галузей та зерно). Проте ввізне мито на імпортовану продукцію обмежило інвестиційні можливості виробників сільськогосподарської продукції через використання ними дорожчих імпортованих промислових складових у виробничих цілях [21].

Другий етап розвитку світового індустріального ринку сільськогосподарської продукції (1950–1980 рр.) був можливий за рахунок надання заходів державної підтримки аграріям, що включають реалізацію політики стимулювання продажів сільськогосподарської продукції, гарантування закупівельних цін, субсидування державних позик, державні субсидії на придбання нових засобів виробництва та ін. Основний акцент було зроблено на розвиток та збереження середніх ферм з метою посилення конкурентного

середовища. Позитивний економічний ефект був отриманий у перші десятиліття післявоєнного періоду. Починаючи з 1970 р. стала спостерігатися тенденція розбіжності глобального попиту та сукупної пропозиції, що посилює загальноекономічну розбалансованість світового господарства та стимулює зниження цін на сільськогосподарську продукцію. Підсумком реалізації політики державної підтримки доходів фермерів стало погіршення ефективності функціонування аграрної галузі через зниження цін на агропродукцію.

У результаті з 1950 по 1980 р. світове сівтовариство отримало закредитоване, недоінвестоване, слабозахищене своєю державою сільське господарство, що знижує можливості світової економіки до розширеного відтворення [19]. Перелічені процеси характерні для сільськогосподарської галузі більшості країн на сучасному етапі розвитку.

Третій етап індустріалізації та глобалізації ринку сільськогосподарської продукції починається з 1980 р. і продовжується до теперішнього часу. В рамках його знадобилося уточнення ролі держави у формуванні політики фінансової підтримки та практики її реалізації. Це зумовлено тим, що світова сільськогосподарська спільнота зіткнулася з проблемами, пов'язаними з активною діяльністю людини на землі, що сприяло виробленню та реалізації конкретних напрямів у глобальній аграрній політиці

Розглянемо характеристику сучасних напрямків глобальної аграрної політики щодо мінімізації негативних наслідків агробізнесу в умовах сучасних викликів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Сучасні напрямки у глобальній аграрній політиці щодо мінімізації негативних наслідків у сільському господарстві

Напрями глобальної аграрної політики	Характеристика
Техніко-технологічні	Направлені на скорочення впливу негативних наслідків від ведення інтенсивної сільської діяльності
Інституційні	Знайшли відображення у появі додаткових національних та міжнародних інститутів розвитку аграрного господарства
Організаційно-економічні	Виявляються у вдосконаленні форм участі держави та бізнесу у підтримці сільгоспвиробників

Джерело: складено автором на основі [7; 9; 17]

З'ясовано в результаті досліджень, що завданнями сучасної світової аграрної політики є: протидія виснаженню земель через виведення з обігу ерозійно небезпечних ділянок з подальшим відновленням родючості ґрунтів; введення щадних систем ведення сільського господарства: органічної, біодинамічної (повна відмова від мінеральних добрив та гербіцидів) схем консервуючого землеробства (відмова від застосування хімії наполовину) з трьох елементів: без орна обробка, мульчування землі солом'яною різкою, чергування оброблюваних культур; інтегрований розвиток землеробства та тваринництва, що поєднує екологічно орієнтовані агротехнології та методи індустріального виробництва; відмова від вузько-спрямованої та поступовий перехід до широкопрофільної техніки, обладнаної сучасними засобами автоматизації, геоінформаційними системами; розвиток альтернативної енергетики на основі сільськогосподарської сировини (виробництво біопалива з пальмової олії, цукрової тростини, кукурудзи) [14].

Дослідження показали, що реалізація наведених цілей та завдань світової аграрної політики передбачає застосування актуального набору інструментів їх досягнення, включаючи державну підтримку, яка залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни та її економічної, політичної орієнтації, впливу факторів макро- та мегасередовища. Відповідно до цього, ставлення до державної підтримки країн різне. Одні є прихильниками значної фінансової участі держави в організації функціонування аграрної галузі (Норвегія, США, ЄС, Японія), інші вважають, що сільськогосподарські виробники повинні функціонувати без фінансової підтримки або з мінімальною участю держави при виникненні форс-мажорних обставин (країни Кернської групи, наприклад Австралія).

В процесі розвитку агрогалузі та економіки в цілому було сформовано кілька форм участі держави в підтримці аграрної галузі (рис. 1.2).

1. Повна відсутність державної участі - підхід є менш ефективним з таких причин: учасниками ринкової економіки вирішуються приватні завдання лише однієї галузі на шкоду інтересам економіки та суспільства загалом; обмеженість інформації в рамках однієї галузі або суб'єкта бізнесу при прийнятті управлінських рішень.

2. Участь держави у регулюванні окремої галузі та її фінансовій підтримці - реалізація передбачає урахування збалансованого функціонування всіх галузей економіки у вигляді комплексного підходу в плануванні та реалізації процесу регулювання.

3. Участь держави у процесі регулювання та підтримки агрогалузі в рамках регулювання національної економіки як складної системи із безліччю взаємозв'язків. Для максимізації ефекту віддачі від заходів державної підтримки агрогалузі держава під час здійснення регулювання використовує комплексний підхід, що враховує всі взаємозв'язки

Рисунок 1.2 – Характеристика форм участі держави в підтримці агрогалузі

Джерело: складено автором на підставі [18;17]

За результатами наших досліджень, третій підхід є найбільш актуальним, на тлі активізації інтеграційних процесів та необхідності досягнення нових цілей світового сільськогосподарського ринку.

В результаті теоретико-методологічного вивчення аспектів політики держави запропоновано модель її формування, де виділено основні етапи її впровадження як тривалого процесу підтримки агросектору (рис. 1.3) .

1 етап	Обґрунтування необхідності надання заходів державної підтримки аграріям залежно від впливу ряду факторів	Чинники, що визначають необхідність надання державної підтримки: - Рівень забезпечення продовольчої безпеки; - Особливості сільськогосподарської галузі країни; - Фінансово-економічні; - Організаційно-технологічні; - Історико-культурні;- Екологічні
2 етап	Встановлення цілей надання державної підтримки агро виробникам	Цілі надання державної підтримки в залежності від: - їх спрямованості: організаційно-економічні, соціальні, екологічні, політичні; - Підпорядкованості процесів: загальні, стратегічні, тактичні, оперативні
3 етап	Встановлення цілей надання державної підтримки агро виробникам	Форми та способи в залежності від ступеня впливу на об'єкт регулювання диференціюються на: - прями;- непрямі; – опосередковані

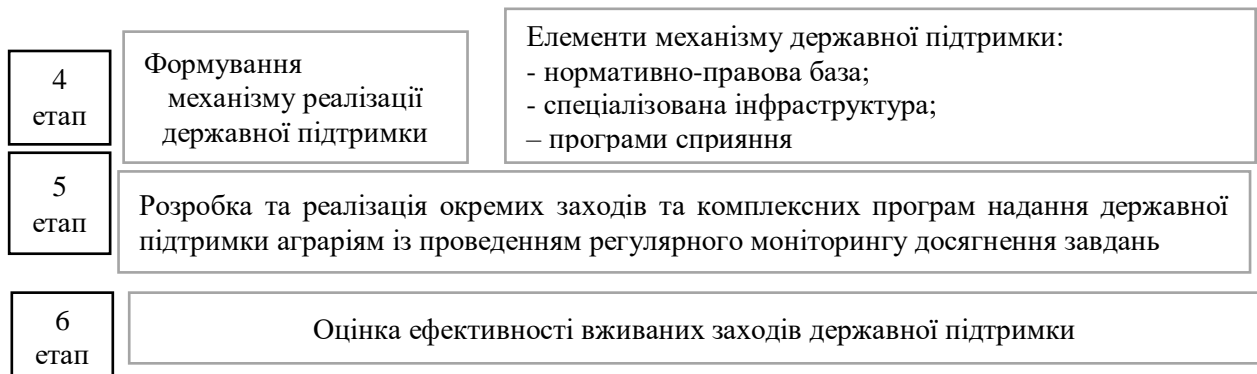

Рисунок 1.3 – Модель формування державної політики щодо надання заходів підтримки агропромислового комплексу

Джерело: складено автором на підставі [9;17;35]

Розглянемо детальніше кожен із етапів моделі формування державної політики для надання заходів підтримки агропромислового комплексу:

1 етап. Обґрунтування необхідності надання заходів державної підтримки аграріям залежно від впливу низки чинників передбачає проведення комплексної порівняльної оцінки рівня розвитку галузі за низкою критеріїв у рамках міжнародних інтеграційних об'єднань та виявлення проблем та загроз, що вимагають участі держави у захисті вітчизняного виробника. За результатами оцінки уряд приймає рішення про доцільність чи недоцільність державної участі. При позитивному рішенні настає реалізація другого етапу.

2 етап. Встановлення цілей надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам. Запропонована блок-схема формування політики державної підтримки аграрної галузі включає етап визначення цілей. Створення державою умов для сталого розвитку сільського господарства забезпечується у тому числі через формування та реалізацію ефективної державної політики щодо надання заходів підтримки виробникам агропродукції. При цьому цілі орієнтовані на ключові компетенції сільського господарства: виступати головним джерелом продовольчих ресурсів, сільськогосподарської сировини для подальшої переробки, носієм унікального способу життя [17].

Завдання розвитку агросектору повинні ґрунтуватися як на дотриманні національних стратегій та пріоритетів, так і на глобальних цілях сталого розвитку світового сільського господарства. Цілі державної підтримки країнами трансформуються під впливом мінливих чинників, зокрема факторів війни.

З'ясовано, що у межах нової глобальної «рамкової основи управління сільським господарством» цілі сталого розвитку носять комплексний і неподільний характер, який забезпечує збалансованість трьох компонентів – економічного, екологічного та соціального.

Запропоновано цілі надання державної підтримки аграрній галузі національного рівня, які доцільно класифікувати з урахуванням глобальних цілей щодо їх спрямованості та супідрядності, враховуючи воєнний стан країни.

3 етап. Вибір форм та засобів державної підтримки сільськогосподарських виробників. На основі поставленої мети формування та реалізації політики державної підтримки аграріїв визначається набір інструментів їх досягнення, що включає форми та способи їх надання.

Як показують проведені дослідження, підходи вітчизняних та зарубіжних вчених за кількістю форм здійснення підтримки розділилися [9; 17]. В основному виділяються дві форми підтримки: пряма та непряма. Остання об'єднує дві групи цілей (спрямованих на компенсацію витрат і сприяння розвитку ринку). При цьому низка авторів, які виділили заходи, що сприяють розвитку ринку, включає їх у групу опосередкованих.

Проведені дослідження показали, що на сучасному етапі розширення міжнародних інтеграційних процесів та постановки нових цілей державної підтримки аграріїв доцільним є виділення трьох форм (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Форми та напрями державної підтримки аграрного сектору економіки

Джерело: складено автором на підставі [9;17]

Встановлено, що вибір форм та способів участі держави у вирішенні поставлених завдань за допомогою заходів державної підтримки залежить від низки факторів, важливим є воєнний стан країни.

Основними факторами є специфічні особливості та рівень розвитку сільськогосподарської галузі країни, ступінь інтеграції та рівень взятих зобов'язань у різних міжнародних та регіональних об'єднаннях. Внаслідок цього уряди різних країн застосовують різні форми і способи підтримки. Так, у розвинених сільськогосподарських країнах із глибоко інтегрованою у процеси зовнішньоторговельні процеси економікою (США, ЄС) частіше застосовуються заходи підтримки, які найменшою мірою впливають на торгівлю («зелений кошик»), у країнах пострадянського простору – заходи, що спотворюють умови торгівлі сільськогосподарськими товарами (жовтий кошик).

4 етап. Формування механізму реалізації державної підтримки, що є складною організаційно-правовою системою регулювання суспільних відносин, за допомогою якої сільськогосподарським товаровиробникам надається необхідна

для ведення підприємницької діяльності матеріальна, фінансова та консультативна допомога [15]. У свою чергу, механізм включає такі елементи:

а) нормативно-правова база – нормативно-правові документи, що регламентують цілі, форми, способи, умови створення заходів державної підтримки сільськогосподарської галузі в умовах воєнного стану країни;

б) спеціалізована інфраструктура – система органів управління, які здійснюють державну підтримку галузі, яка надає заходи державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, відрізняється і залежить від територіального розміру, спеціалізації галузі держави та економіко-політичного устрою, зокрема розвиток в умовах воєнного періоду;

в) програмні заходи підтримки аграріям, які по країнах також відрізняються і залежать від їх аграрної політики та повинні враховувати обставини війни [15].

Розглянуті перші чотири етапи формування політики державної підтримки сільського господарства є основними та довгостроковими. П'ятий та шостий відносяться до оперативних етапів, що потребують постійного виявлення та обліку виникаючих загроз для сільськогосподарських товаровиробників країни під час здійснення заходів державної підтримки, особливо у воєнний період.

5 етап. Розробка та реалізація окремих заходів та комплексних програм надання державної підтримки аграріям з проведенням регулярного моніторингу досягнення завдань, мета якого полягає у подальшому оперативному коригуванні напрямків, форм та способів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, залежно від змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища аграрного ринку в умовах воєнного періоду.

6 етап. Оцінка ефективності вживаних заходів державної підтримки, яка проводиться органами влади за певними критеріями, що відповідають цілям державної аграрної політики країни. У свою чергу, критерії базуються на загальнотеоретичних аспектах та приватних (характерних для окремої країни або її регіону). До загальнотеоретичних критеріїв можна віднести досягнення прибуткового рівня функціонування аграріїв. Так, наприклад, у США та країнах із

ринковою економікою для визначення обсягу необхідної державної підтримки використовувалися показники середньої собівартості продукції та ринкової ціни.

Одним із критеріїв визначення обсягу державної підтримки послужив показник доходів населення міст, нижче якого повинні бути доходи населення сільської місцевості (програма порятунку «одноповерхової Америки») [28]. До окремих критеріїв надання державної підтримки можна віднести, наприклад, територіальні, макроекономічні та природно-кліматичні відмінності умов роботи сільськогосподарських виробників окремої держави. Субсидії диференціюються за зонами та фінансуються з державного бюджету.

Загалом реалізація етапів ґрунтується на виконанні державою функцій управління за допомогою планування, організації, регулювання, контролю за всіма елементами політики державної підтримки агрогалузі.

Важливим у розвитку діяльності агропромислового комплексу України у воєнний період є розвиток агрострахування, де виявлено основні проблеми, такі як відсутність державної підтримки розвитку галузі, складні умови та процедури, відсутність страхування ризиків, які найбільше впливають на страхувальників, а також відсутність гарантії отримання страхових виплат та їх своєчасності [19].

Важливими є фінансові аспекти щодо розвитку діяльності агропромислового комплексу України у воєнний період, що потребують механізму фінансового забезпечення аграрного сектору, який складається з різних елементів, що спільно допомагають підтримувати фінансову стійкість і підвищувати ефективність .

Розглянемо елементи механізму фінансового забезпечення аграрного бізнесу у воєнний період (рис.1.5).

Рисунок 1.5 – Елементи механізму фінансового забезпечення аграрного бізнесу у воєнний період

Джерело: складено автором на підставі [9; 17]

З'ясований механізм фінансового забезпечення аграрного бізнесу включає складові, які допомагають забезпечити стійкий розвиток агросектору та підвищити їх ефективність. Для успішної діяльності в агропромисловому комплексі в умовах воєнного періоду необхідно використовувати комплексний

підхід щодо фінансових аспектів забезпечення бізнесу з використанням різних сучасних інструментів фінансування і підтримки, зокрема і державних субсидій.

Розглянемо рівень державної підтримки агропромислового комплексу в розвинутих країнах, через структуру прямих субсидій держави(рис.1.6).

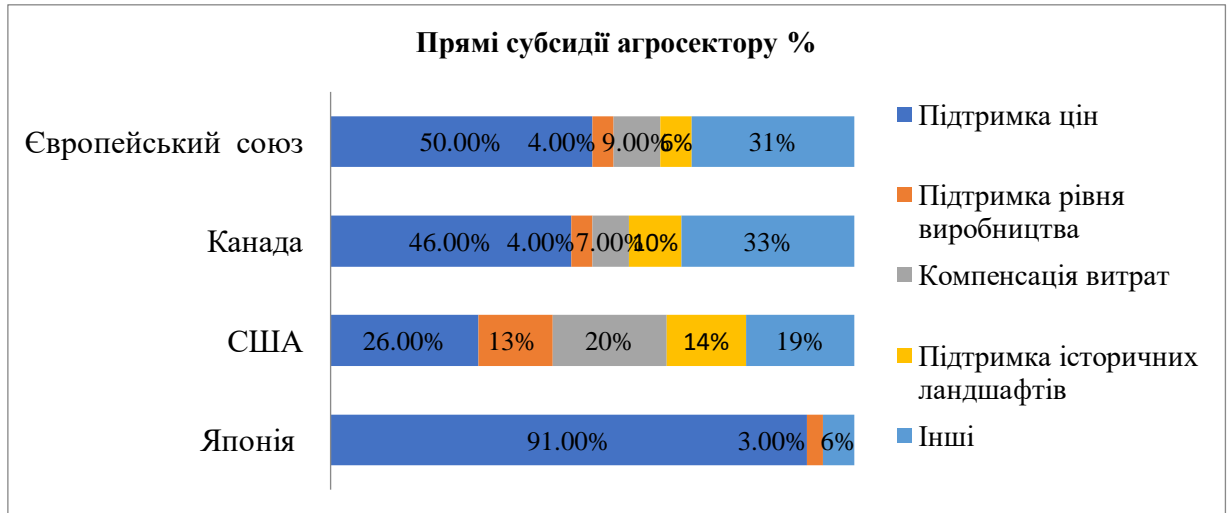

Рисунок 1.6 – Структура прямих субсидій держави на підтримку агропромислового комплексу у розвинених країнах

Джерело: складено автором на підставі [9;32;33]

Доведено, що 91% прямих субсидій у Японії спрямовано на підтримку цін, і тільки 3 % на підтримку рівня виробництва та компенсацію витрат, тоді як у США 26% – на підтримку цін, і тільки 13%– на підтримку рівня виробництва, 14% – на підтримку історичних ландшафтів, 28% – на компенсацію витрат. Тоді як на підтримку цін в ЄС та Канаді спрямовують майже 50%.

В результаті досліджень, систематизовано та доповнено етапи формування політики державної підтримки аграріїв, фактори, що визначають необхідність та цілі її надання. Застосування на практиці запропонованої моделі дозволить забезпечити ефективність реалізації державної політики підтримки агротоваровиробників в умовах воєнного періоду з використанням досвіду зарубіжних країн, що дозволить покращити результати агробізнесу, врахувавши фактори впливу обставин війни та використавши агрострахування.

1.3. Принципи державної політики в галузі сільського господарства України

За роки незалежності України у різних законодавчих актах, концепціях, стратегіях, програмах стартовою метою реформування аграрного сектору економіки було визначено наблизити власність на землю безпосередньо до виробника, забезпечити самостійність та незалежність громадянина, відродити дійсного господаря землі, що працює на основі приватної власності, розвивати на рівноправній основі с/г підприємства, фермерські та господарства населення [2, с. 205]. На відміну від європейських країн, ми постійно прискорювали аграрну реформу і звітували про досягнуті в цьому успіхи. Власники дрібних земельних часток (паїв) після неодноразового прискорення реформи в аграрному секторі економіки не зуміли стати конкурентними на продовольчому ринку через банальну причину – ніхто не запланував організувати обслуговуючі кооперативи з використання техніки. Адже у невеликих фермерських господарствах (до 50 га ріллі) навіть у зарубіжних країнах кількість техніки з розрахунку на одиницю землі до 25 разів більша, ніж у великих (понад 1 тис. га ріллі). А конкурентними зможуть стати лише за умови кооперативного використання техніки, коли її буде завантажено на рівні великих підприємств - це світова аксіома .

Не було досягнення мети з початком реформування - зробити ефективними дрібні фермерські господарства, адже не були прораховані варіанти та вказані шляхи досягнення наміченого. Все ж таки висновок про переваги цієї форми бізнесу було прийнято як аксіома: собівартість виробництва с\г продукції у фермерів буде набагато нижчою, ніж у колгоспах і радгоспах, а отже, їм не загрожуватиме ризик стати банкрутами [4, с. 20]. Необхідно було створити обслуговуючі кооперативи з використання техніки та інфраструктури, особливо кредитної та торгової. З майже 7 млн. власників земельних паїв створено кілька десятків тисяч фермерських господарств, де працює досі не більше 80 тис. осіб.

Розглянемо індикатори розвитку сільського господарства та сільських територій України, відображені у діючих державних програмах (табл.1.2).

Таблиця 1.2 Індикатори сталого розвитку сільського господарства та сільських територій України, відображені у діючих державних програмах

Цілі	Показники
<i>Економічні</i>	
1. Забезпечення продовольчої незалежності України	- виробництво продукції сільського господарства у господарствах всіх категорій;
2. Прискорене імпортозаміщення щодо м'яса, молока, овочів, картоплі, плодово-ягідної продукції	- виробництво продукції рослинництва та тваринництва у господарствах всіх категорій;
3. Підвищення конкурентоспроможності української агропродукції на внутрішньому та зовнішньому ринках	- виробництво харчових продуктів;
4. Забезпечення продовольчої безпеки України з урахуванням економічної та територіальної доступності продукції АПК	- обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства;
5. Досягнення значення виробленої доданої вартості сільського господарства	- рентабельність сільськогосподарського бізнесу;
6. Зростання експорту продукції АПК	- середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства;
7. Зростання ресурсів домашніх господарств	- продуктивність праці;
8. Програми меліорації с/г земель	- кількість високопродуктивних робочих місць;
	- питома вага витрат на придбання енергоресурсів у структурі витрат на основне виробництво продукції сільського господарства;
<i>Соціальні</i>	
1. Поліпшення житлових умов сільського населення	- кількість наданих житлових кредитів
2. Збереження частки сільського населення на певному рівні	- кількість сімей, що підвищили рівень благоустрою домоволодінь
3. Досягнення співвідношення середньомісячних наявних ресурсів сільського і міського домогосподарств	- введення житлових приміщень по найму у сільській місцевості
4. Підвищення частки загальної площі упорядкованих житлових приміщень у сільських населених пунктах.	- кількість проектів з благоустрою сільської інфраструктури
<i>Екологічні</i>	
1. Забезпечення раціонального використання мисливських ресурсів та об'єктів тваринного світу;	- зниження кількості адміністративних правопорушень в області забруднення навколишнього середовища
2. Збереження природних ресурсів та збалансований розвиток природно-сировинної бази, забезпечення безпечного використання геологічного середовища;	- зростання частки усунених правопорушень в області видобутку корисних копалин
3. Гарантоване забезпечення населення водними ресурсами в цілях сталого соціально-економічного розвитку України, забезпечення захисту населення та об'єктів економіки від негативного впливу вод, та екологічна реабілітація водних об'єктів	- переробка твердих комунальних відходів
4. Зменшення негативного впливу на довкілля відходів виробництва та споживання	- зростання частки населення на територіях, захищених від негативного впливу вод
	- зростання частки безпечних гідротехнічних споруд

Джерело: складено автором на підставі [9; 17]

Як видно з таблиці 1.2, всі ці показники та індикатори безсумнівно дуже важливі, поставлені цілі та завдання при їх виконанні та досягненні створять величезний доробок для розвитку не тільки економіки галузей АПК, але й регіональної економіки в цілому. Однак, важливо з'ясувати, як впливає падіння або зростання одного чинника на стабільний розвиток регіону в умовах військового конфлікту. Ця задача передбачає розробку методики для відстеження взаємозв'язків. Більше того, інтерпретація отриманих даних може бути різноманітною, і реакція на кризові ситуації, такі як повномасштабне вторгнення агресора, може залежати від багатьох факторів, включаючи стійкість економіки сільського господарства та територій, наявні резерви і швидкість відновлення.

В Україні вже було сформульовано та прискореними темпами втілювалося теоретичне обґрунтування за принципом аналогії вищої ефективності ще дрібніших, ніж фермерські, особистих селянських господарств на присадибних ділянках. Крім того, ряд показників, що відображають необхідні характеристики для розвитку агробізнесу містяться не тільки в даних програмах, а перебувають у програмах охорони здоров'я, освіти, транспортної та логістичної сфер, туризму та відпочинку, та показників органів соціального захисту населення.

Критерії оцінки розвитку аграрного сектору та перелік індикаторів на сьогодні методологічно не є єдиними і зрозумілими як на різних рівнях вертикальної влади (національному, регіональному, корпоративному та індивідуальному), особливо в воєнний період.

З'ясовано, що зростання цифровізації всіх сфер державного управління, може стати каталізатором формування методологічних підходів щодо вирішення задачі розробки єдиної системи розвитку аграрного сектору. При розробці державних програм необхідно мати одну методичку з тлумаченням наявного набору та інтерпретації критеріїв та врахувавши показники, на які впливає воєнний стан в країні для кожного регіону зокрема, з подальшою їх інтеграцією в державну політику розвитку аграрного сектору України.

Висновки до розділу 1

1. Агробізнес, через свою специфіку, відноситься до галузей з високим ризиком. Ефективне використання фінансових механізмів може допомогти уникнути можливих загроз і ризиків, пов'язаних з втратою фінансового потенціалу. Для забезпечення розвитку аграрного сектору економіки необхідна правильно розроблена фінансова політика, яка сприятиме зближенню економічних інтересів окремих підприємств і держави в цілому. Для успішної діяльності в аграрному секторі важливо використовувати комплексний підхід і різні інструменти фінансування та підтримки.
2. Застосування на практиці моделі формування державної політики щодо надання заходів підтримки АПК дозволить забезпечити ефективність підтримки в умовах воєнного періоду з використанням досвіду зарубіжних країн, і це покращить результати агробізнесу, використавши агрострахування.
3. Розвиток цифровізації у всіх галузях державного управління може сприяти формуванню методологічних підходів до створення єдиної системи розвитку аграрного сектору. При розробці державних програм важливо мати єдину методику тлумачення наявних критеріїв та інтерпретації показників, які враховують воєнний стан країни, зокрема для кожного регіону, з метою інтеграції їх у розробку державної політики щодо розвитку аграрного сектору України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1. Тенденції розвитку аграрного сектору України

Агропромисловий комплекс країни сьогодні – єдина велика індустрія, яка зростає навіть у поточній складній економічній та політичній обстановці в умовах воєнного стану. В уряді навіть зголосилися зробити Україну одним з лідерів на глобальному ринку продовольства, де для визначення потенціалу та того, які можливості і ризики існують в воєнний період розвитку агробізнесу України, експерти підібрали найбільш важливі дані, які оформили у графіки та карти.

Досягнення сільського господарства пов'язані із багатим природним ресурсом : надзвичайно сприятливим ґрунтом. Більшість країн світу не володіють і десятою частиною того, що має Україна. Особливо плідною є південна та центральна частини України, де близько 50% території складає «чистий» чорнозем [11].

Однак незважаючи на наявність чорнозему та сприятливого клімату, є достатньо негативних факторів впливу на результати агробізнесу, особливо в умовах воєнного стану. Окрім того, Україна має низьку врожайність: через нерозвинені технології та відсутність належної державної підтримки. Фінансове забезпечення Україна отримує за рахунок значних обсягів експорту виробництва зернових, яке відбувається не тільки завдяки високій врожайності, а й за рахунок найбільших площ.

Однією з основних проблем в агросфері є недбайливе використання найціннішого ресурсу - Землі, яка страждає від різних видів деградації: втрати родючого шару, ерозії та забруднення. У 2023 році загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства становив 252,9 млрд. грн., і понад 70% - виробництво рослинницької продукції. Іншими словами, в країні виробляють багато зерна та мало м'яса, що дозволяє експортувати зерно на суму понад 10 млрд. доларів, але змушує закуповувати свиняче м'ясо за кордоном. Власної свинини Україні не вистачає. Зате курячого м'яса і яєць, що виробляється в країні достатньо, адже м'яса птиці в Україні виробляється вчетверо більше, ніж свинини,

де найбільшим виробником курятини є «Миронівський хлібопродукт». Провівши порівняння: у країнах, чия площа родючих земель приблизно така сама, як і в Україні (Франція, Німеччина), с/г продукції виробляється у 2,5 рази більше. Однак такі високі показники пояснюються не лише меншою ефективністю українського АПК, а й більшими обсягами держпідтримки європейських фермерів та вищою вартістю продукції, виробленої ЄС. Адже за розмірами території, Україна є другою країною в Європі [20, с. 107].

Проведемо аналіз показників виробництва основних агрокультур України за період 2022-2023 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Аналіз виробництва основних агрокультур України за 2022-2023 рр.

	Обсяг виробництва			Зібрана площа			Урожайність	
	тис. ц	2023 р. до 2022 р.		тис. га	2023 р. до 2022 р.		ц з 1 га	(+, -) до 2022 р.
		+, -	у %		+, -	у %		
Зернові та зернобобові культури – всього	619166,7	-41713,3	93,7	14560,3	225,2	101,6	42,5	-3,6
у тому числі								
пшениця	261579,8	114,2	100,4	6361,2	172,1	102,8	41,1	-1
ячмінь	82848,9	-11508,1	87,8	2501,5	-357,7	87,5	33,1	0,1
кукурудза на зерно	246687,5	-3405,8	87,9	4480,7	228,5	105,4	55,1	-10,9
Цукрові буряки	148815,5	8703	106,2	313,6	22,5	107,7	474,9	--6,6
Соняшник на зерно	122355,2	-13914	89,8	6069,7	-26	99,6	20,2	-2,2
Соя	38993,7	-3776	91,2	1981,9	122,5	106,6	19,7	-3,3
Ріпак	21947,9	10408,9	192,9	785,7	336,4	174,9	27,9	2,2
Картопля	222082,7	4579,7	102,1	1323,2	11,6	100,9	167,8	2
Овочі	92863,1	-1281,9	98,6	446,3	-0,8	99,8	207,9	-2,6
Плоди та ягоди	20480,0	407	102	198,5	1,8	100,9	103,1	1,2
Виноград	4097	318	108,4	41,3	-1,4	96,7	99,3	10,7

Джерело: складено автором на основі [34]

З'ясовано, що незважаючи на певну неефективність агробізнесу, Україна виробляє вдвічі більше зерна, ніж потрібно країні для споживання. Тому Україна займає важливе місце у світовому експорті агропродукції: тобто експорт складає близько половини виробництва зернової продукції. У 2023 році обсяги врожаю практично не змінилися порівняно з 2022 роком, крім кукурудзи та соняшника, за якими показники знизилися. Хороший урожай можна пояснити дуже

сприятливими погодними умовами як під час посівів, так і у період збору врожаю. Ну і, звичайно ж, багаторічним досвідом вітчизняних аграріїв [19, с. 123].

Європейський союз з кожним роком купує дедалі більше української кукурудзи, пшениці та соняшnikової олії. Здебільшого це сировина в різних її видах. У 2019-2022 роках грошовий оборот між Україною та ЄС перетнув позначку 9 млрд. дол. Основним покупцем кукурудзи в Європі є Іспанія (2,3 млн. тонн на рік), Італія купує соєві боби, Франція — насіння ріпаку та макуху.

З підписанням Угоди про асоціацію відкриваються великі можливості для експорту аграрної продукції до Європи, але через вимоги Європи до якості продукції українські виробники цими можливостями скористатися в повній мірі доки не можуть. Більшість виділених для них експортних квот залишається не використаними. Європа є одним із основних споживачів української сировини, але не самим великим. Азія купує соняшникову олію, кукурудзу та іншу продукцію АПК на загальну суму понад 5 млрд. дол. на рік. Це на мільярд більше, ніж купує у нас Європа [4, с. 67].

Вже кілька років Україна виробляє більше кукурудзи, аніж пшениці. Причина таких змін - зміни у світовому споживанні та виробництві. Збільшення попиту з боку таких гігантів, як Китай та Індія, спонукало українські агрохолдинги приділяти більше уваги вирощуванню цих зернових культур, а також соняшнику, який експортують уже у вигляді соняшnikової олії, оскільки продавати олію значно вигідніше, ніж необроблене насіння.

З'ясовано, що Міністерство аграрної політики та продовольства вважають за необхідне підтримку підприємств з переробки с/г сировини, що є важливою стратегією розвитку АПК України в умовах воєнного періоду.

Важливо зазначити, що успішність бізнесу визначається не лише наявністю доходу, а й рівнем його максимізації і в умовах ринкової економіки завжди необхідно створювати конкурентні можливості, за допомогою яких можна створювати додаткову вартість [12, с. 67].

Розглянемо експортну статистику продукції АПК України у 2022 р. (рис. 2.1).

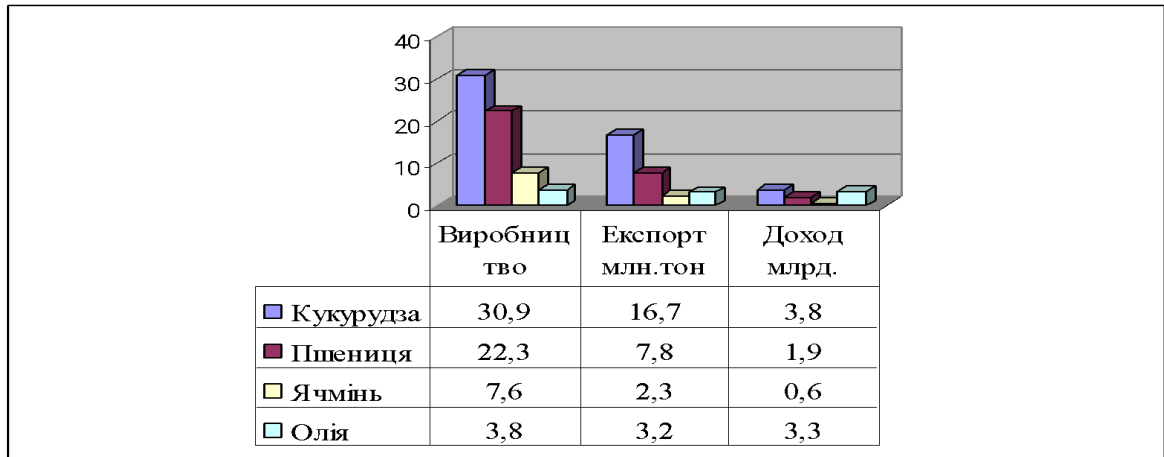

Рисунок 2.1 – Експортна статистика продукції АПК України у 2022 р.

Джерело: складено автором на основі [11]

З'ясовано, що експорт олії приблизно в 5 разів менше, ніж кукурудзи, але одержуємо порівнянний дохід. Дана ситуація потребує нової парадигми держави в підтримці агробізнесу, особливо переробних виробництв, що збільшить потенційні вигоди експорту переробленої продукції (соняшникова олія замість насіння) в порівнянні з експортом сировини (зерно кукурудзи, пшениці тощо). Важливо розвивати та підтримувати державі сферу переробки.

На сьогодні десяти найбільшим агрохолдингам належить близько 15% усіх орних земель України, де середня врожайність на полях будь-якого з цих холдингів в середньому, вдвічі вища, ніж у дрібних підприємців. Ефективність великих агрохолдингів демонструє виклик для держави в частині соціальної політики у сфері АПК, оскільки підвищення ефективності та подальше укрупнення збільшить безробіття у селах і погіршить соціальну ситуацію.

2.2. Аналіз фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору

Важливо зазначити, що більшість проблем агробізнесу, пов'язані із військовими діями та негативно відобразилися на діяльності аграрного сектору економіки України. Адже 68,5 % землі України використовується для ведення сільського господарства, тому агробізнес є основою як для відбудови країни після війни, так і для забезпечення продовольством і ресурсами під час конфлікту.

Розглянемо динаміку показників капіталу підприємств аграрного сектору економіки України в 2017–2022 рр. (станом на кінець 2022), млрд. грн.(табл.2.2).

Таблиця 2.2 Динаміка показників капіталу підприємств аграрного сектору економіки України в 2017–2022 рр. (млрд. грн.).

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Власні кошти	72,22	90,39	124,21	148,15	156,82	163,93
Довгострокові зобов'язання	25,73	25,22	32,48	35,34	43,10	63,06
Поточні зобов'язання	51,59	55,19	71,62	93,16	113,18	163,62
Сукупний капітал	149,54	170,80	228,31	276,65	313,10	390,61

Джерело: складено за даними [11;26;34]

Встановлено, що сукупний капітал підприємств агропромислового комплексу за 2017–2022 рр. зріс з 149,5 млрд. грн. і досяг 390,6 млрд. грн., що показує збільшення у 2,6 рази. Тоді як обсяг власних фінансових ресурсів підприємств агрогалузі за даний період зріс у 2,3 рази - до 163,9 млрд. грн., тоді як зобов'язання збільшилися у 2,9 рази та досягли 226,7 млрд. грн. Важливо зазначити, що підприємства аграрного сектору України стрімко нарощують обсяги поточних зобов'язань: у 2022 р. порівняно з показником 2017 року в 3,2 рази – до 163,6 млрд. грн., що означає нестача бізнесу власних ресурсів. Адже у 2022 році зобов'язання перевищують власні кошти, що підтверджує фінансову залежність від позикових коштів.

Примітно, що обсяг і структурна динаміка фінансових ресурсів сільського господарства відповідають показникам макроекономічної динаміки – найвищі показники зростання сукупного капіталу підприємств промисловості та найвища питома вага власних коштів у ній були характерні для періоду економічної стабілізації 2019–2021 рр., з іншого боку, в умовах воєнного стану темпи зростання власного капіталу різко скорочується. Наприклад, якщо у 2019–2020 рр. щорічний приріст власного капіталу підприємств АПК становив 1,2-1,3 рази, то у 2021–2022 рр. – лише 5,8% і 4,5% відповідно.

Структура залучених коштів також характеризує фінансове погіршення, так як спостерігається в роки воєнного періоду прогресуюче посилення поточного характеру зобов'язань: якщо у 2017 р. у підприємств агрогалузі за поточними банківськими кредитами, кредиторська заборгованість та інші короткострокові зобов'язання становили 66,7% залученого капіталу, то у 2022 році – вже 72,2%. З'ясовано, що дана тенденція пов'язана з воєнним станом в країні та бойовими діями на сході та півдні країни, що означає нестабільний соціально-політичний та економічний стан бізнес одиниць аграрного сектору, який відтерміновує виконання інвестиційних програм та залучення довгострокових кредитів. Дану негативну ситуацію підтверджує також зменшений тренд капітальних вкладень в сільське, лісове та рибне господарство на фоні збільшення обсягів довгострокових та короткострокових зобов'язань: якщо 2017–2019 рр. капітальні інвестиції в промисловість зросли в 1,9 рази - до 19,2 млрд. грн. потім протягом 2020–2022 років відбулося щорічно зменшення до показника 18,5–18,6 млрд. грн. щорічно [7;8], з яких 2/3 спрямовано на придбання машин і обладнання. Варто зазначити, що лише зі стабілізацією економічної ситуації, а саме закінчення пандемії та проведенням ряду реформ державою, які будуть спрямовані на дерегуляцію аграрного сектору, динаміка капітальних інвестицій значно покращилася. Так, у 2021 році обсяг капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарства зріс на третину – до 27,9 млрд. грн. [9], більшість з яких були власними засобами підприємств. Більше 4/5 загального поточного обсягу зобов'язань підприємств АПК є поточна кредиторська заборгованість та інші пасиви, тоді як короткострокові банківські кредити становлять лише близько 16–17%. Проте в роки воєнного періоду в країні спостерігається стрімке зростання короткострокових позик, взятих підприємствами аграрного сектору: якщо у 2017 р. заборгованість за ними становила 8,2 млрд. грн., у 2019 році – вже 27,6 мільярда гривень, однак особливо збільшення боргових зобов'язань спостерігалось протягом 2019–2022 рр. – у 2,3 рази, або на 15,5 млрд. грн.

Основною причиною, що стримує підвищення ролі кредитних коштів у формуванні фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є надмірно

висока вартість цього джерела фінансування. Примітно, що в Україні процентні ставки за кредитами для агробізнесу стабільно перевищують рівень вартості кредитних ресурсів в цілому. В результаті, до 75% агрокомпаній відзначають негативний доступ до фінансування і визнають перешкодою розвитку [11].

Фінансовий аспект діяльності суб'єктів агробізнесу являється одним з головних критеріїв оцінки його конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та економічної безпеки. Адже за оцінками фінансового стану агробізнесу робляться остаточні висновки щодо інвестиційної привабливості.

Забезпечення та вчасна оцінка ефективності системи економічної безпеки агропромислових підприємств дозволить забезпечити раціональне ведення агробізнесу, дозволить приймати обґрунтовані з точки зору економічної безпеки управлінські рішення. Практика управління в аграрному секторі потребує дослідження питань щодо фінансового забезпечення, яке оцінюється як виробництвом аграрної продукції, так і її реалізацією, особливо на експорт, що безпосередньо впливає на розвиток аграрного сектору економіки та сприяє надходженню валютної виручки в країну, що особливо важливо умовах воєнного періоду.

Проведемо дослідження експорту основних зернових та олійних культур і рослинних олій за результатами агроекспорту-2023, що безпосередньо впливає на фінансові аспекти агробізнесу в умовах воєнного стану, враховуючи негативні обставини війни.

Важливо зазначити, що агресор проводив гальмування роботи зернового коридору, як наслідок, призвело до призупинення постачання. Однак незважаючи на шалений тиск українські експортери аграрної продукції відновили шлях перевезення морем поза визначений коридор і збільшили відвантаження та переправу через Дунай.

Варто зазначити, що такі форс мажорні обставини значно вплинули на фінансові ресурси агробізнесу через змушене рішення зниження цін на аграрну продукцію та надзвичайно високі ціни на логістичні перевезення.

Розглянемо основні логістичні шляхи експорту пшениці, який складав у 2023 році 16,17 млн. т. (рис.2.2).

Рисунок 2.2 – Логістичні шляхи експорту пшениці з України у 2023 році

Джерело: складено автором на підставі [3]

Проведемо дослідження, як змінилася трійка імпортерів пшениці у 2023 порівняно з 2021 та 2022 роками, враховуючи негативний вплив воєнного стану в країні (рис.2.3).

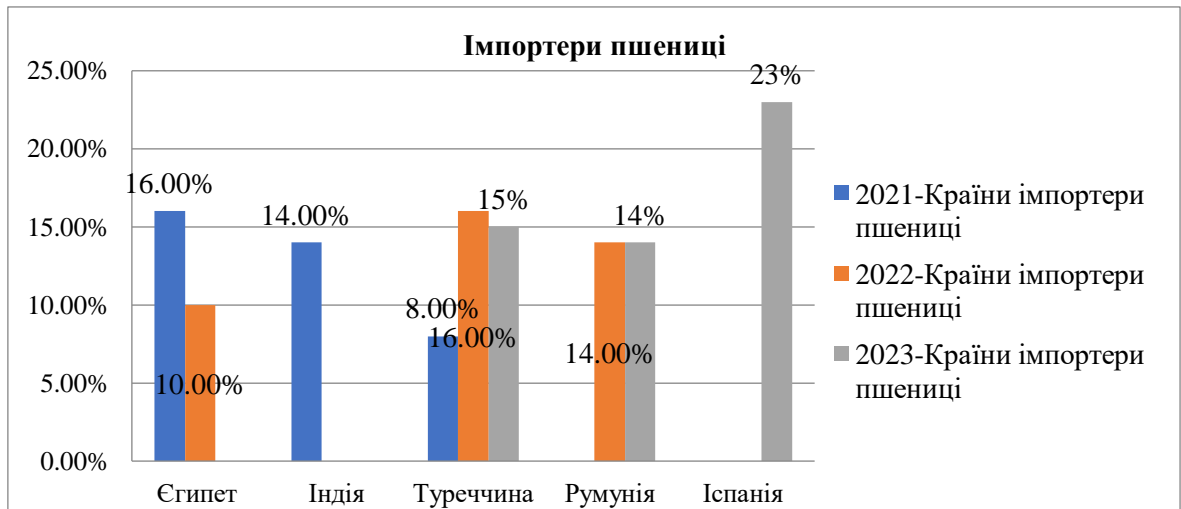

Рисунок 2.3 – Основні імпортери пшениці за 2021-2023рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

З'ясовано зміну імпортерів пов'язаних із повномасштабним вторгненням, а саме Індія та Єгипет перестали бути в трійці покупців пшениці і лише Туреччина

є незмінним покупцем. Однак, варто зазначити, що через блокування експорту пшениці сусідніми країнами основним імпортером у 2023 році стає Іспанія, яка закупляє 23 % від загального експорту пшениці .

Встановлено, що у 2023 рік Україна експортувала 16,17 млн. т. пшениці та 26 млн. т. кукурудзи. Проаналізуємо отриманий дохід від реалізації цих двох найбільших за обсягом експорту культур за 2021 – 2023 роки, що безпосередньо впливає на фінансові аспекти розвитку агробізнесу в воєнний період (рис.2.4).

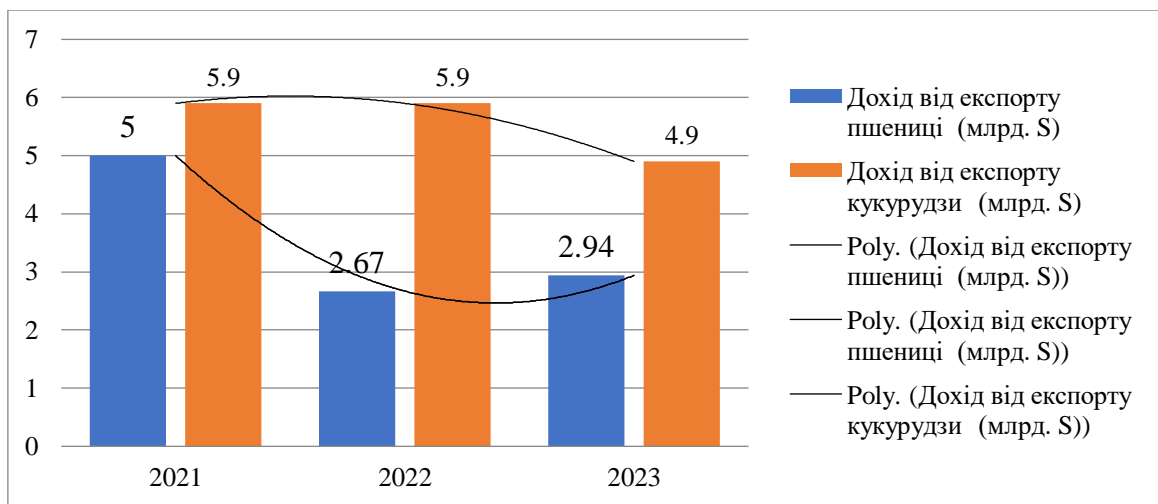

Рисунок 2.4 – Тренд доходу експорту пшениці і кукурудзи 2021/2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

Встановлено даними графічного порівняльного аналізу, що Україна отримала негативний тренд доходу від експорту пшениці, а саме порівняно з 2021 роком зменшення відбулося на 41.2 %, і об'єктивною причиною даного зниження є повномасштабне вторгнення. Однак, незважаючи на негативні фактори, а саме низькі ціни та дорогу логістику, Україна збільшила отриманий дохід від експорту пшениці у 2023 році на 10%, що в сумі складає 0.27 млрд. дол., що є позитивно. Стосовно доходу, отриманого від експорту кукурудзи, то у 2023 році Україна отримала зменшення в розмірі 1 млрд. дол., що складає майже на 17 % менше попередніх років - причиною є війна.

Наступним етапом дослідження фінансових аспектів розвитку аграрного сектору є вивчення тренду експорту інших зернових культур - ячменю, вівса і жита та визначення впливу на дані показники воєнного стану .

Розглянемо тенденцію експорту ячменю в натуральному та вартісному вираженні за 2021-2023 роки (рис.2.5).

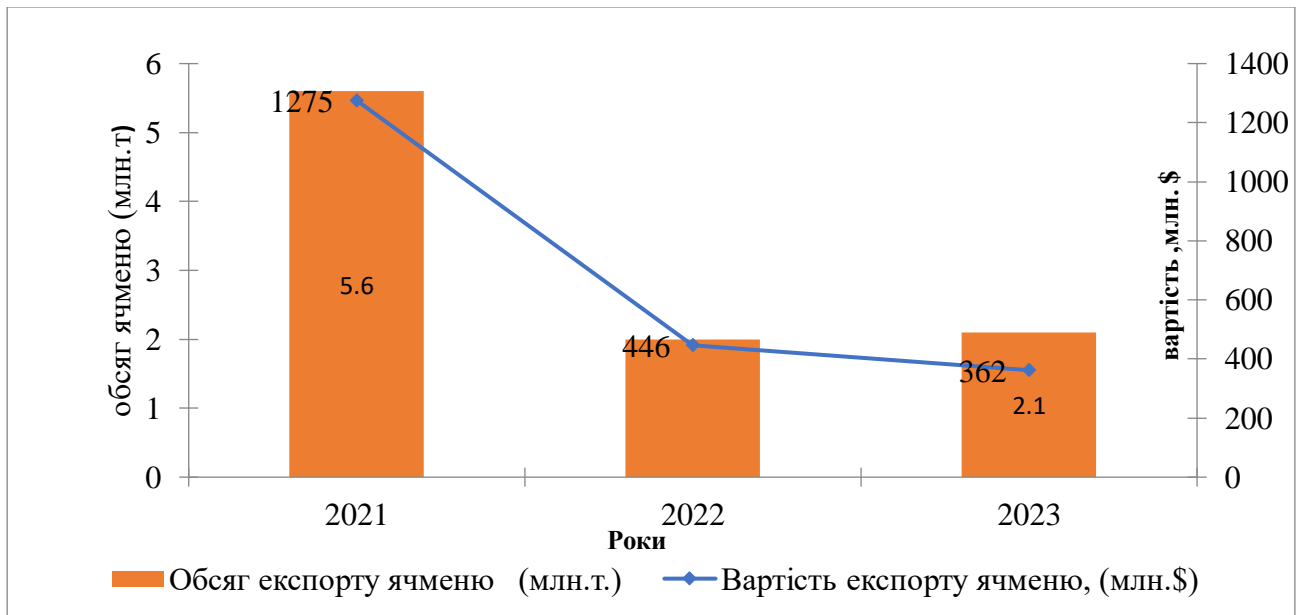

Рисунок 2.5 – Динаміка експорту ячменю в натуральному та вартісному вираженні за 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

З'ясовано даними графічного порівняльного аналізу негативну тенденцію, а саме зменшення як кількісного, так і вартісного показника експорту ячменю. Варто зазначити, що вартість експорту у 2023 порівняно з 2021 роком зменшилась в 3.5 рази, що складає в сумі 913 млн. дол., тоді як порівняно з 2022 роком зменшення складає 84 млн. дол., (362–446) при незмінному обсязі експорту ячменю. Тобто кількісний показник залишився майже незмінним, тоді як вартісний зменшився, що означає зменшення ціни та високу ціну логістики, що дає право зробити висновок негативного впливу воєнного стану в країні, що безпосередньо буде мати вплив на фінансові аспекти розвитку агробізнесу.

Розглянемо, які зміни відбулися в кількісному вираженні експорту Україною жита та вівса за 2021-2023 рр.(рис.2.6).

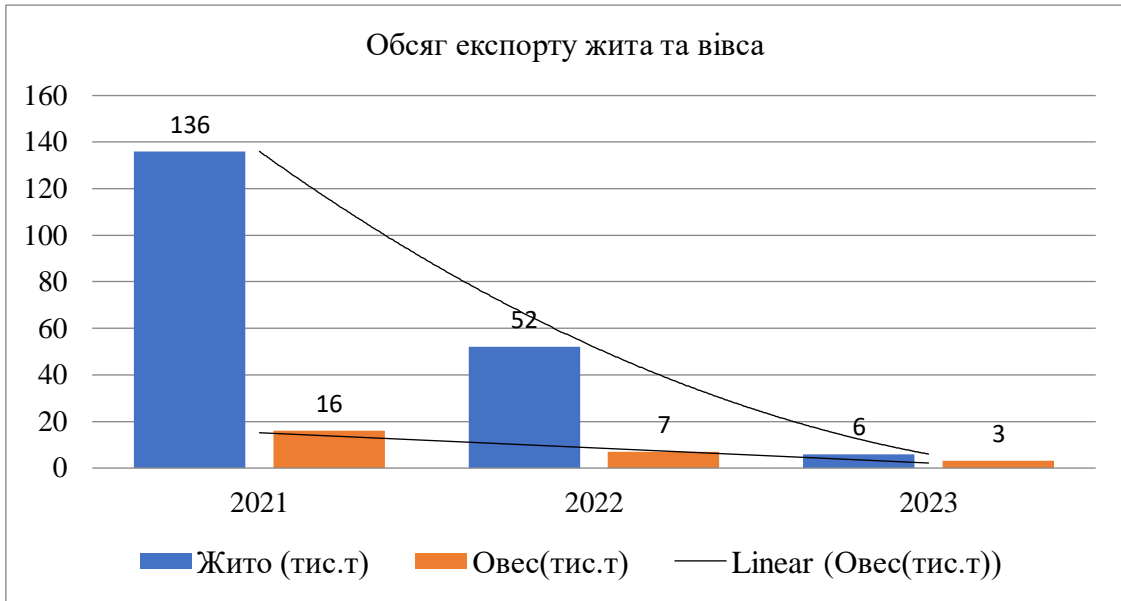

Рисунок 2.6 – Динаміка експорту жита та вівса в натуральному вираженні 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

Доведено даними графічного порівняльного аналізу негативну динаміку експорту жита та вівса за період 2021-2023 рр., а саме відбулося зменшення обсягу реалізації вівса у 2023 порівняно з 2021 роком на 130 тис.т. (6-136), а для вівса за аналогічний період зменшення складає 13 тис.т., що негативно позначиться на валютній виручці від експорту даних видів продукції через негативний вплив воєнного стану.

Розглянемо тренд доходів від експорту жита та вівса за 2021-2023 рр.(рис.2.7)

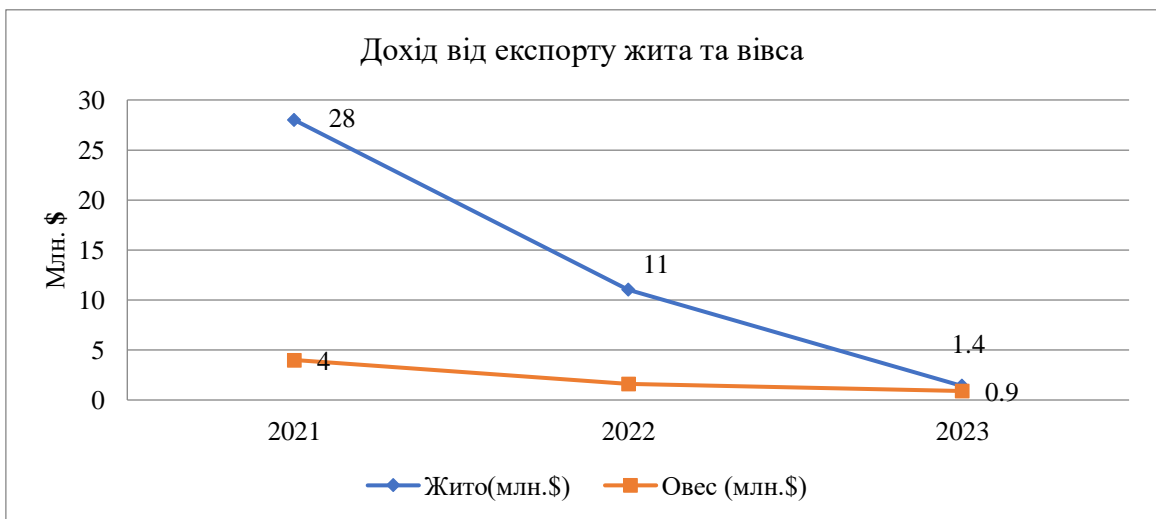

Рисунок 2.7 – Тренд доходів від експорту жита та вівса 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

Встановлено, що постачання вівса та жита знизилося впродовж останніх трьох років, що призвело до зменшення доходу від експорту. Особливо це стосується жита: у 2021 році експорт був на рівні 136 тис. т, тоді як у 2023 — всього 6 тис.т., що призвело до зменшення доходу від експорту жита у 2023 порівняно з 2021 роком в 20 разів. Стосовно вівса, то дана культура не мала такої значної кількості експорту, однак у 2023 році дохід зменшився на 3.1 млн. дол., що негативно позначилося на фінансових ресурсах щодо розвитку агробізнесу.

Розглянемо експорт України олійних культур у 2023 році в розрізі країн та тенденції їх змін, пов'язаних з воєнним періодом в країні (рис.2.8)

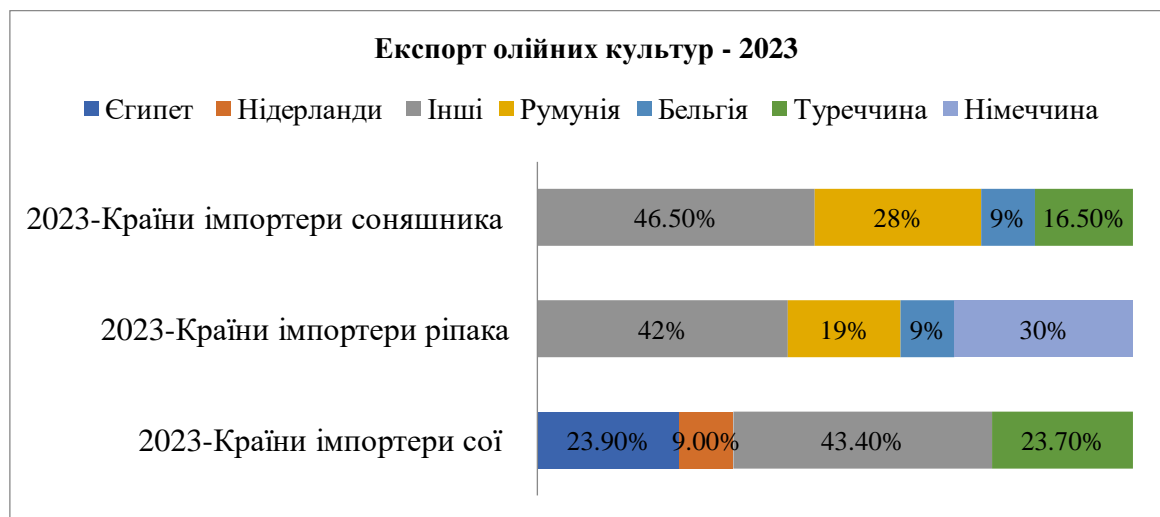

Рисунок 2.8 – Експорт олійних культур в розрізі країн у 2023 році
Джерело: складено автором на підставі [3]

Встановлено, що найбільше українського ріпаку в 2023 році імпортувала Німеччина, яка закупила 30% усього обсягу, а саме 900 тис.т. культури, тоді як найбільше сої — майже 800 тис. т. поставлено в Єгипет, а найбільше соняшникового насіння, що складає 200 тис.т., або 28 % загального обсягу, поставлено до Румунії.

Варто зазначити, що обсяги відвантаження основних олійних культур за кордон за 2023 рік виглядають так(рис.2.9).

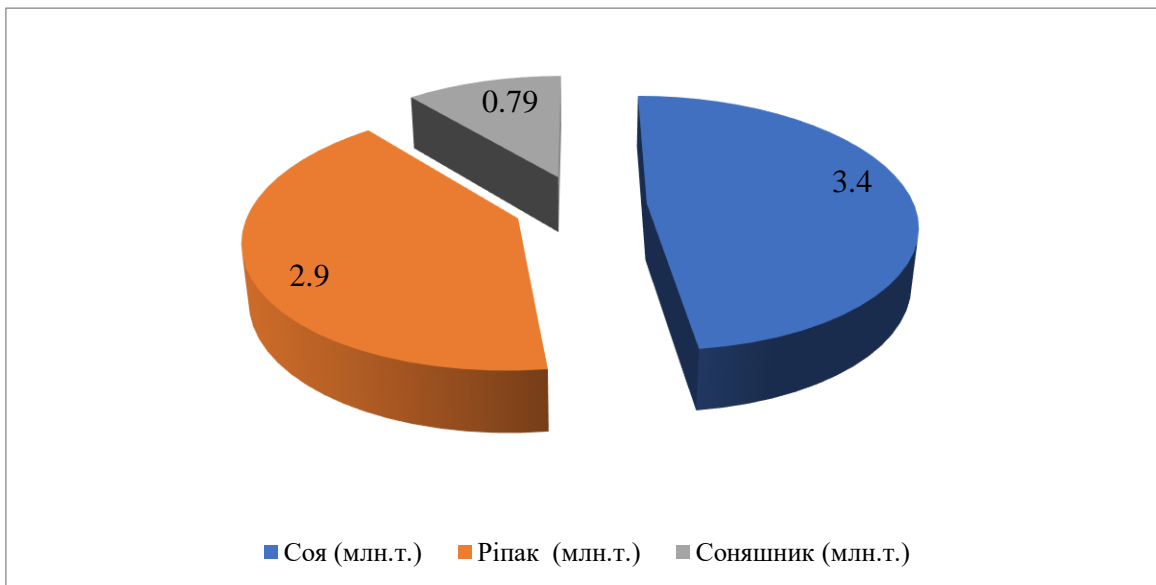

Рисунок 2.9 – Обсяг відвантаження основних олійних культур за 2023 рік

Джерело: складено автором на підставі [3]

З’ясовано, що відвантаження основних олійних культур за кордон у визначених обсягах 2023 року поповнило бюджет валютною виручкою на 2,7 млрд. дол..

Варто зазначити, що незважаючи на обставини війни Україна експортувала у 2023 році рослинні олії, зокрема 5,6 млн. т, соняшникової олії, де основними імпортерами стали Румунія, Туреччина та Китай, які закупили 46% від загального експорту соняшникової олії, тоді як Індія вийшла з трійки найбільших імпортерів, що пов’язано з війною.

Розглянемо графічно як змінився тренд експорту соняшникової олії за 2021 -2023 роки у кількості та вартості (рис. 2.10).

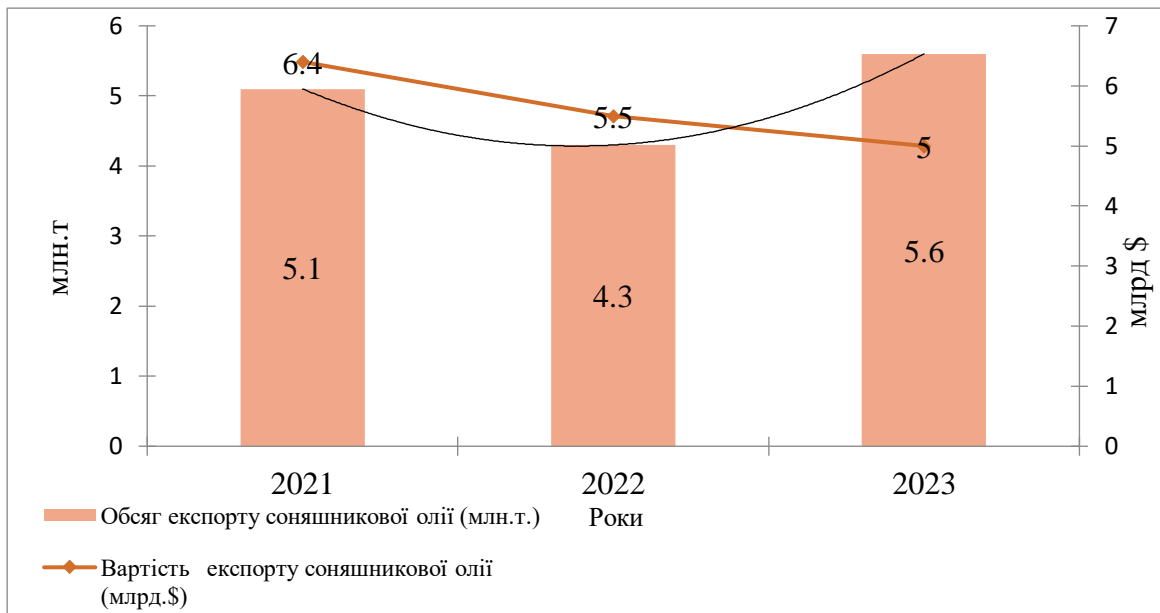

Рисунок 2.10 – Тренд експорту соняшникової олії за 2021-2023 рр.
Джерело: складено автором на підставі [3]

Встановлено, що у 2023 році Україна експортувала більше соняшникової олії на 0,5 млн.т. в порівнянні з 2021 роком та на 1.3 млн. т. порівняно з 2022 роком. Однак збільшення експорту у кількісному вираженні соняшникової олії призвело до зменшення отриманого Україною доходу у 2023 році порівняно з 2022 на 0.5 млрд. дол., а порівняно з 2021 роком на 1.4 млрд. дол., що підтверджує негативний вплив війни, адже ціни на продукцію знижуються, тоді як витрати на логістику зростають, що негативно позначається на фінансових ресурсах агробізнесу. В процесі дослідження фінансових аспектів діяльності агропромислового комплексу України у воєнний період розглянемо графічно як змінився експорт інших видів рослинних олій в натуральному вираженні 2021-2023 рр. (рис. 2.11).

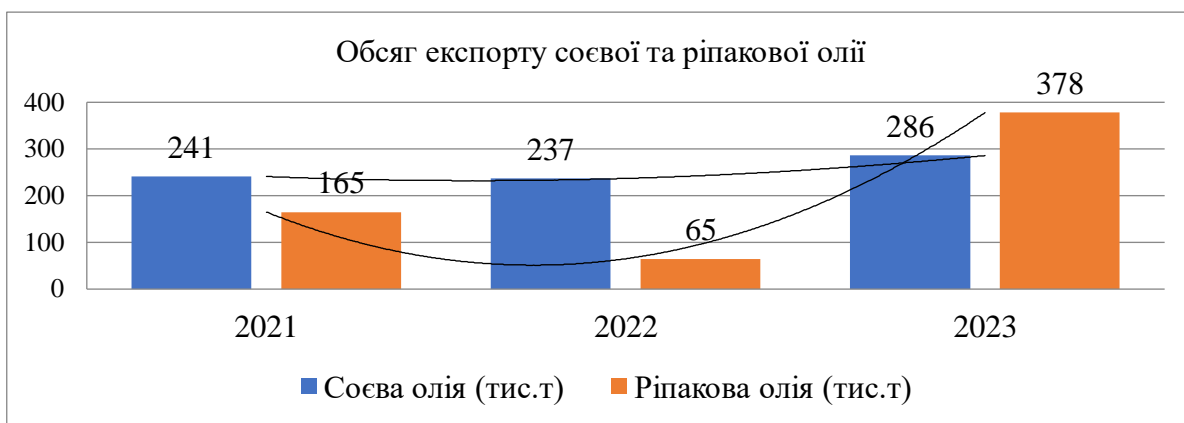

Рисунок 2.11– Динаміка експорту соєвої та ріпакової олії 2021-2023 рр.
Джерело: складено автором на підставі [3]

Встановлено, що у 2023 році Україна наростила об'єми експорту в натуральному вираженні соєвої олії на 18.7 % порівняно з 2021 роком або 45 тис. т. та, особливо, ріпакової олії, об'єм експорту якої зріс у 2023 році порівняно з 2021 роком більш як у 2.2 рази або на 213 тис. т., що є позитивно.

Однак з'ясуємо, як змінився дохід від експорту даних культур, використавши графічний метод дослідження (рис.2.12).

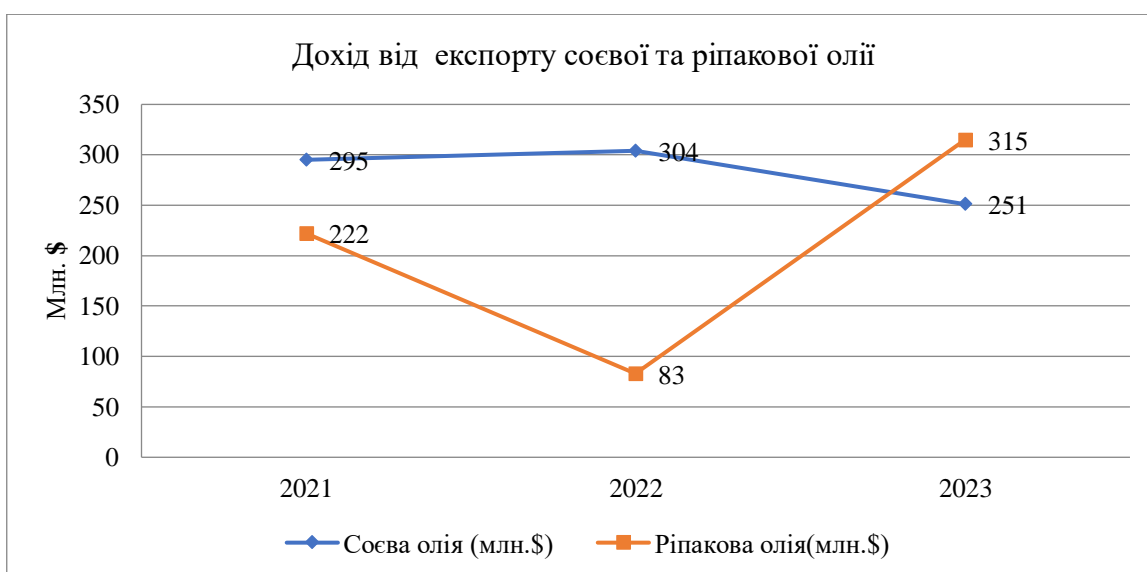

Рисунок 2.12 – Тренд доходу від експорту соєвої та ріпакової олії за 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором на підставі [3]

Доведено, що незважаючи на збільшення об'єму експорту соєвої олії дохід від даного виду продукції у 2023 році знизився порівняно з 2021 роком на 44 млн. дол., тоді як порівняно з 2022 – на 53 млн. дол.. Стосовно доходу від реалізації

ріпакової олії, то збільшення складає у 2023 році порівняно з 2021 роком 41.9 %, тоді як кількість експорту збільшилася в 2.2 рази. Дані показники засвідчують, що форс мажорні обставини війни негативно впливають на фінансові аспекти діяльності агропромислового комплексу України у воєнний період .

Встановлено даними Держмитслужби, що за підсумками 2023 року Україна експортувала агропродовольства на суму 22,1 млрд. дол., однак даний показник менше на 21% проти 2021 року, що в сумі складає 5.8 млрд. дол.. Варто зазначити, що у 2023 році зменшилась експортна виручка в розрізі всіх основних географічних регіонів збуту – ЄС, Азії та Африки, причиною якої є воєнний стан країни. Даний негативний показник вплинув на зменшення обсягу поставок агропродукції українського виробництва до ЄС у 2023 порівняно з показником 2022 року на 13,1 млрд. дол. або на 4% і склав 12,6 млрд. дол.. Проте частка ЄС в українському експорті сільгосппродукції склала у 2023 році 57% від усього аграрного експорту України. Тоді як Азія у 2023 році з часткою у 29,9% втратила позицію основного імпортера української агропродукції та посіла друге місце, де вартісні обсяги експорту становили 6,6 млрд. дол.. Тоді як доходи від поставок до країн Африки у 2023 року склали 1,6 млрд. дол., що відповідає частці у 7,2% від українського експорту сільгосппродукції. Розглянемо основних споживачів вітчизняної аграрної продукції (млрд. дол.) 2023 року (рис.2.13).

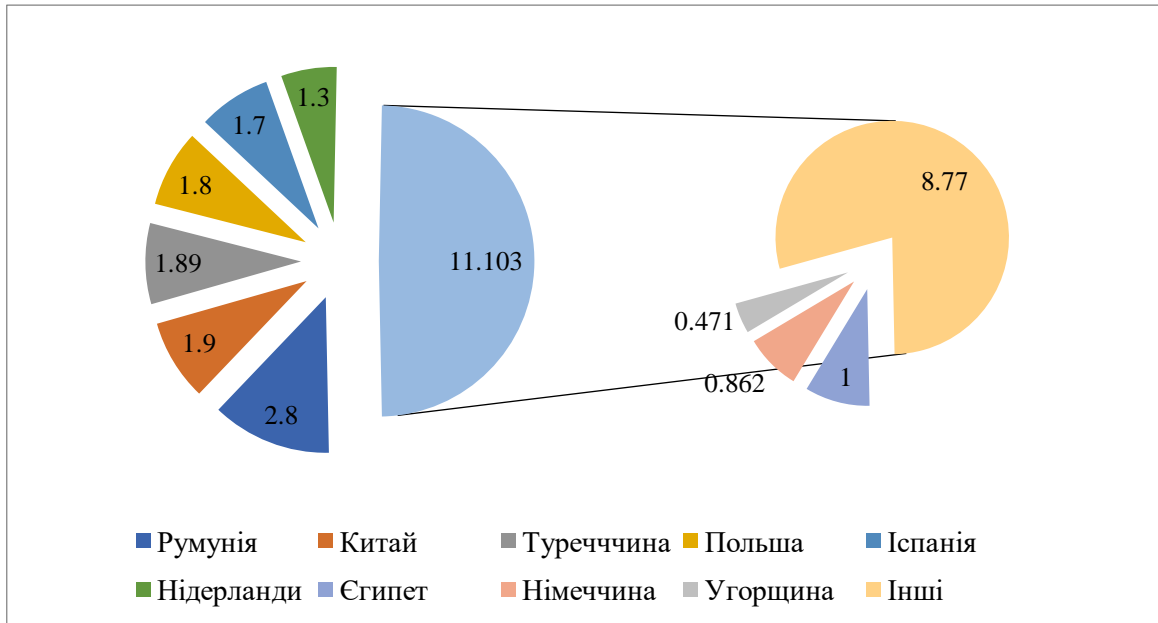

Рисунок 2.13 – Основні споживачі 2023 вітчизняної агропродукції (млрд. \$)
Джерело: складено автором на підставі [3]

Варто зазначити, що зазначені три регіони закупляли понад 94 % аграрної продукції українського виробництва у 2023 році. Однак європейський вектор в експорті аграрної продукції України продовжує домінування, де Румунія вперше очолила рейтинг найбільших імпортерів української агропродукції в сумі 2,8 млрд. дол., де її частка у 2023 році становила 13% всього українського експорту.

Встановлено, що Китай посів у рейтингу друге місце, де у вартісному вимірі ця країна у 2023 збільшила обсяги закупівель української агропродукції до 1,9 млрд. дол., тобто 2023 року і досягла 10%. Тоді як Туреччина, імпортувавши з України агропродукції на понад 1,89 млрд.дол., зберегла за собою третє місце у рейтингу з часткою у 9%.

Важливо зазначити, що запроваджені Польщею обмеження на ввезення сільськогосподарської продукції з України, які тривають і донині призвело до негативних наслідків та зниження вартості до 1,8 млрд. дол.. Окрім названих країн, основними споживачами вітчизняної агропродукції також стали: Іспанія (1,7 млрд. дол.), Нідерланди (1,3 млрд. дол.), Єгипет (1 млрд. дол.), Італія (1 млрд. дол.), Німеччина (862 млн. дол.), Угорщина (471 млн. дол.). Тобто означені десять країн за 2023 рік сформували 69% валютних надходжень для українських експортерів

аграрного продовольства, де ключовими продуктами аграрного експорту України є зернові культури, олії та різні олійні культури.

Встановлено за результатами дослідження, що продажі окремих за 2023 рік сільгоспкультури через низькі ціни і зростання витрат на логістику були збитковими, що негативно позначилося на фінансових ресурсах діяльності агропромислового комплексу України у воєнний період.

З'ясовано, що аналітичний показник EBITDA, який дорівнює обсягу прибутку до вирахування витрат з виплати відсотків, податків і нарахованої амортизації виявився нижчим за очікуваний у понад чотири рази. У грудні 2023 року показник EBITDA за сезон 2022 для основних культур становив 47 дол. на гектар, що відрізняється від прогнозованих значень у лютому 2023 року на 206 дол. на гектар. Ця зміна настала після оновлення цін та витрат на зберігання. У лютому 2023 року агробізнес сподівався на стабільну роботу зернового коридору, що вплинуло на їхні очікування.

Встановлено, що фактичний показник рентабельності оборотного капіталу вирощування культур (ROWC) за 2023 рік склав 4%, тоді як прогнозне значення становило 19%. Тобто галузь рослинництва в Україні залишається збитковою попри поліпшення прогнозу з врожайності через негативний вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва, адже закупівельні ціни знижувались, тоді як витрати на логістику зростали. Також у галузі рослинництва зросли витрати на оплату праці через дефіцит кадрів, спричинений мобілізацією та вимушеною міграцією частини населення України.

Варто зазначити, що найбільших збитків та найнижчу рентабельність виробництва зернових та олійних культур зазнали малі фермерські та прифронтові господарства на фінансові аспекти негативно вплинула війна. Що як наслідок зменшила прибутковість аграрного виробництва.

Доведено результатами досліджень, що війна в країні негативно впливає на фінансові аспекти діяльності агропромислового комплексу України, в результаті маємо збитковість аграрного виробництва через низькі ціни та дорожню вартість логістики збуту. Прогнозується на наступний період зменшити посіви кукурудзи

та збільшити посіви олійних культур: сої, соняшнику, так як їх вирощування вигідніше, оскільки є більше можливостей для збуту. При чому дорогі олійні культури можна експортувати у Європу, віддати на внутрішні олійно-жирові заводи на переробку, можна продати на корми, як сою. Дані прогнози є реалістичними за умов зменшення активності бойових дій, що негативно позначаються на розвитку агробізнесу.

Встановлено, що важливим є в воєнний період збільшення державної підтримки агробізнесу, а саме спрямування фінансових ресурсів переробним агропідприємств, в частині максимальної переробки, зокрема насіння соняшнику, на вітчизняних потужностях це сприятиме експорту готової аграрної продукції з високою доданою вартістю, а переробки рослинних олій та шротів призведе до збільшення валютної виручки, яка потрібна країні в умовах воєнного стану.

2.3. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектору України

Аграрний сектор є складовою економіки країни і піддається впливу загальних тенденцій. У той самий час він має особливості функціонування, що виявляються й у особливостях його інвестування.

Інвестиційний процес у ринковому господарстві – один із найбільш цікавих та складних об'єктів дослідження, який найгірше піддається прогнозуванню, особливо в умовах воєнного періоду. Адже саме інвестиції скорочуються найсильніше, оскільки фінансуються за рахунок прибутків та спрямовані на майбутнє збільшення доходу при прийнятті комерційного ризику [10].

В умовах воєнного періоду інвестори переглядають напрями вкладення коштів і віддають перевагу галузям, попит на продукцію яких не схильний до значних коливань. Незважаючи на значне призупинення фінансування багатьох проектів та процесів в аграрній галузі, інтерес інвесторів до сільського господарства залишився високим .

Необхідність залучення інвестицій для функціонування та розвитку аграрних підприємств в умовах воєнного періоду стає все більш актуальною внаслідок руйнування інфраструктури аграрного сектору, що потребує ресурсів на

відновлення та реконструкції. Основною перешкодою є високий рівень невизначеності через війну в країні, що зупиняє інвестувати в Україну та погіршує наявні проблеми в аграрному секторі. За цих обставин складається ефект «замкнутого кола», який необхідно розірвати, щоб пожвавити інвестиції та підштовхнути післявоєнне відновлення нашої держави. В Україні війна стала новим негативним фактором, що суттєво вплинув на рівень ділової активності та інвестиційний клімат. Зокрема, частка тих, хто вважає ситуацію вкрай несприятливою, зросла з 5% до 53%, а 34% вважають її досить несприятливою, що негативно позначається на розвитку агропромислового комплексу в умовах воєнного періоду. Тобто військова агресія проти України є першим негативним фактором, що впливає на інвестиційний клімат в Україні, другим - корупція, а на третьому – недосконала судова система.

Важливо відзначити позитивний фактор впливу на інвестиційну діяльність надання Україні статусу країни-кандидата до Європейського Союзу, скасування мит і квот на український експорт та «безвізовий транспорт» з країнами Європейського Союзу. Адже, незважаючи на воєнний стан в країні, 91 % компаній, які прийняті до Європейського банку реконструкції та розвитку, планують продовжувати бізнес діяльність на ринку України, а 55 % навіть інвестувати, особливо в агросектор. Варто зазначити, що інвестування надає можливості для розвитку аграрної галузі через техніко-технологічне та організаційне оновлення бази аграрного виробництва, що підвищує конкурентоспроможність як продукції, так і самого агробізнесу.

Доведено даними Державного комітету статистики України, загальний обсяг інвестицій у сільському, лісовому та рибному господарствах у другому півріччі 2023 року становив 9,4 млрд. грн., що на 9,6% перевищує показник 8,5 млрд. грн. січня-червня 2022 року. На думку експертів галузі, незначне пожвавлення інвестиційної активності в аграрному секторі економіки пов'язане передусім з інфляційними процесами. Зокрема, індекс споживчих цін за 6 місяців поточного року склав 140%. Основним джерелом інвестицій у агробізнесі є власні кошти, де їх частка становить близько 70-80% вкладень [6].

Варто зазначити, що складні економічні та особливо політичні умови (війна) змушують переглядати фінансову поведінку навіть більш успішні аграрні компанії, агрохолдинги. Дана ситуація негативно позначається на співпраці з постачальниками насіння, добрив, засобів захисту рослин, які не вимагали передоплати і згодні були постачати продукцію на виплату на вісім-дев'ять місяців. Тоді як в умовах воєнного періоду майже 80% постачальників вимагають передоплату чи оплату за фактом, що впливає на ліквідність [4].

Однак важливо зазначити, що поруч із фінансуванням поточної діяльності, окремі бізнес одиниці продовжують проводити капітальні вкладення. Зокрема компанія «Ерідон» відкрила на Житомирщині першу чергу роботизованої молочної ферми на 500 голів дійного стада, де обсяг інвестицій становив близько 160 млн. грн., з них 80 млн. грн. – вартість тваринницького комплексу. У планах компанії будівництво другої черги, що дозволить збільшити кількість тварин до 1000 голів [13;14]. Агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» у 2024 році має намір інвестувати близько 150-170 млн. доларів у розвиток власного виробництва. Програма капітальних інвестицій компанії передбачає створення нового батьківського підприємства на основі птахофабрики «Перемога Нова» та будівництво додаткових потужностей на Старинській батьківській птахофабриці, що допоможе поступово скоротити імпорт інкубаційного яйця у 2024 році на 20% та повністю замінити надалі [15]. Компанія «Данон Україна» у 2024 році має намір спільно із партнерами інвестувати 500 тис. євро на відкриття 60 сімейних ферм, де планується розширення та реконструкція існуючих ферм, переорієнтація молочних кооперативів на великі сімейні ферми [2].

Доречно зазначити, що незважаючи на війну в країні, іноземні інвестори не втратили інтерес до українського аграрного сектору. Так, Швейцарія готова інвестувати в АПК України 100 млн. доларів у найближчі чотири роки. Причому, незважаючи на воєнний період та економічну ситуацію в Україні, жодна зі швейцарських компаній не припинила бізнес діяльність в країні [17]. Доречно, що Джордж Сорос має намір інвестувати в АПК України 1 млрд доларів [12].

Варто зазначити, що інтерес інвесторів до українського аграрного сектору існує, однак має вичікувальну позицію, так як негативно впливають військові дії та загалом нестабільна політична ситуація в Україні. За оцінками експертів, українські агрокомпанії недооцінені на 50-60%, що нівелює інвестиційні ризики. Великі інвестиційні компанії можуть ризикувати, адже де є ризик, є зовсім інші, привабливіші доходи [4].

З'ясовано, що інвесторів цікавлять великі проекти для вкладення коштів, тому лише великі підприємства та агрохолдинги могли розраховувати на залучення зовнішніх інвестицій. У розпорядженні малого бізнесу, як правило, лише кредити та власні кошти. Однак останнім часом ситуація змінилася і малі сільськогосподарські товаровиробники отримали нагоду залучити і зовнішнє фінансування.

Уряди Канади та Ізраїлю надали грант понад 19 млн. канадських доларів на підтримку дрібних та середніх фермерських господарств Півдня України у рамках впровадження проекту «Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва». Проект спрямований на обмін досвідом вирощування, збереження, маркетингу готової продукції, а також застосування нових технологій у галузі переробки продукції. Даний інвестиційний проект охоплює дрібних та середніх приватних підприємців чотирьох областей України: Запорізької, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей. Регіони отримують значний поштовх для розвитку не лише плодоовочевої, а й усієї аграрної галузі. Грантова допомога спрямована на надання обладнання, проведення навчання, а також практичної та методичної допомоги у налагодженні більш ефективного ведення сільського господарства для фермерів та власників домогосподарств (із залученням ізраїльських та канадських фахівців) [8].

Доречно зазначити, що традиційно сфера агровиробництва, переробки та транспортування рослинницької продукції має більший інтерес інвесторів. Повідомлення про інвестиції на будівництво (реконструкцію) елеваторів, портових об'єктів, потужностей з переробки насіння олійних культур зустрічаються частіше, ніж розвиток об'єктів тваринництва, внаслідок значної

різниці у рівнях їхньої ефективності. Проте окремі інвестори бачать у галузі тваринництва перспективу і при вкладанні коштів досягають ефективності. Зокрема, в агрохолдингу KSG Agro валова рентабельність свинарства становить близько 30%, хоча подальше будівництво нового свинарського комплексу було вирішено призупинити [5]. Корпорація «Сварог Вест Груп» розглядає тваринництво у комплексі з рослинництвом і виступає як важливий постачальник органічних добрив, що впливають на якість продукції, що виробляється. Сама галузь тваринництва є низькорентабельною, що пов'язано з орієнтацією продукції тваринництва на внутрішній ринок, де при постійному підвищенні вартості кормів, ветпрепаратів, енергоресурсів, ціна на молоко практично не змінюється [6].

З іншого боку, за оцінками експертів, бізнес-спільнота в Україні сильно звузилася. Скоротилась кількість банків, інвестиційних компаній [4]. Лише деякі фінансові інституції продовжують роботу з аграрним сектором. Зокрема Європейський інвестиційний банк готовий брати на себе політичні ризики інвестицій в Україну та закликає міжнародних інвесторів звертатися до банку за консультаційною та фінансовою допомогою у цьому питанні. Банк своїм прикладом демонструє модель успішних інвестицій в український агросектор, які включають фінансування холдингів «Астарта» та «Миронівський хлібопродукт». У 2018 році Європейський інвестиційний банк надав кредити в Україні на загальну суму 940 млн. євро, до кінця 2024 року планує їх збільшити до 3 млрд. євро [1]. Європейський банк реконструкції та розвитку – один із нечисленних фінансових інститутів, який готовий кредитувати українські агрокомпанії [4].

Варто зазначити, що компанія Syngenta заявила про намір надати у 2024 році українським сільгоспвиробникам 206 млн. доларів кредитів для закупівлі продукції. Дана компанія також готує низку нових фінансових продуктів для стимулювання продажів і незважаючи на складну економічну ситуацію в країні, продаж Syngenta в Україні залишається на рівні минулорічних показників [14].

Встановлено, що незважаючи на воєнний стан в країні, призупинення, уповільнення капітальних вкладень, економіка рухається, процеси розвиваються.

Дрібні та середні сільськогосподарські товаровиробники мають зараз можливість отримання інвестицій у розвиток бізнесу. Так, у рамках проекту «Розвиток молочного бізнесу в Україні», який фінансується Урядом Канади, у Дніпропетровській області за підтримки обласної адміністрації розроблено програму допомоги місцевим аграріям. Для участі фермер повинен звернутися до Сільськогосподарської консультаційної служби та подати свій бізнес план Після схвалення бізнес плану комісією фермер отримає не лише частину сільськогосподарського обладнання, а й зможе брати участь у пільговій програмі кредитування. Також передбачається надання допомоги у реконструкції приміщення для худоби чи будівництві нових [9].

Важливо зазначити, що проект створення сімейних молочних ферм від компанії Данон Україна фінансуються Канадським та Ізраїльськими Урядами, є яскравим підтвердженням інвестиційної аксіоми. Так, у засобах інформації повідомляється, що «Данон» розпочав конкурсний відбір та шукає кандидатів на створення сімейних молочних ферм від 10 голів корів, яким допоможе модернізувати сімейні молочні ферми [13].

Однією з переваг залучення інвестицій перед вкладенням власних чи кредитних коштів є те, що разом із фінансуванням на підприємство приходять і прогресивні технології виробництва продукції. У всіх інвестиційних програмах, проектах працюють фахівці-технологи галузі, у яку планується вкладення коштів. Співпраця з інвестиційними програмами передбачає не просто виділення коштів, а й спільну роботу з реалізації проекту. Український малий аграрний бізнес вирізняється застосуванням примітивних спрощених технологій, за яких складно забезпечити ефективність роботи. Участь у вказаних інвестиційних проектах забезпечить впровадження сучасних технологій, за якими майбутнє, і ті аграрні компанії, які будуть розвиватися, звертаючи увагу саме на технології, оптимально використають ресурси та отримують якісну продукції [6].

В умовах воєнного періоду в країні все більшого значення набуває оцінка ризику інвестування в поточну діяльність та капітальні вкладення, а також застосування підходів до її зниження. Як один із способів зниження ризику,

фахівці рекомендують застосовувати гнучкість діяльності, яка передбачає постійний пошук та апробацію нових напрямів. Навіть у такій консервативній галузі як сільське господарство цей підхід може бути виправданий.

Відомо, що більшість сільгоспвиробників віддають перевагу галузі рослинництва, однак природно-кліматичні умови різних районів однієї області мають відмінності, що викликає необхідність формування власного набору нішевих культур. Той набір, який показує чудові врожаї в одному агропідприємстві, може не давати очікуваних результатів в іншому. По-друге, чинники довкілля перебувають у постійному русі і поступово змінюються як технології, склад компонентів добрив, засобів захисту рослин, інших матеріалів, біологічні фактори регіону, рослини та природно-кліматичні умови, що вимагає необхідність гнучкості функціонування суб'єкта бізнесу.

По-третє, пошук нових напрямів приносить агробізнесу досвід, дозволяє знайти ефективний варіант, що створює додаткову цінність та захищає бізнес від припущення критичних прорахунків.

По-четверте, аграрний сектор характеризується високим рівнем ризику. До традиційних видів економічного ризику тут додається ризик природно-кліматичних умов. Експерти в галузі управління ризиком стверджують, що у випадках високого рівня невизначеності довкілля доцільно звертатися до такого виду ефективних інструментів зниження ризику як диверсифікації [16].

І по-п'яте, споживачі інвестицій (реципієнти), що розвиваються в нових напрямках мають більшу привабливість для вкладення в них інвестицій, ніж підприємства із традиційним стабільним набором діяльності. Тобто інвесторам цікавий той, що займається постійним самовдосконаленням [4].

Група компаній «Прометей» постійно експериментує у рослинництві, висіває різні культури та дивиться, як приживаються в певному регіоні. [11]. Корпорація «Сварог Вест Груп» у 2023 році інвестувала кошти у виробництво та переробку сої, яка не містить ГМО. Планується також інвестування у проекти з виробництва сільськогосподарської техніки, контролю якості продукції,

переробку рослинницької продукції, альтернативних джерел енергії та програми енергозбереження і нові технології виробництва якісної агропродукції [6].

Встановлено, що інвестування за умов воєнного періоду має свої особливості, де обсяг значно зменшується, сповільнюється та припиняються капіталовкладення, фінансові потоки фокусуються в основному на вирішення поточних завдань. Однак гнучкість функціонування є методом зниження ризику інвестицій для підприємців аграрного сектора, який полягає у постійній апробації нових напрямів діяльності. Тобто, незважаючи на воєнний період закордонні інвестори мають інтерес до фінансових вкладень в українську економіку як великого, так і дрібного бізнесу в аграрному секторі, що є наразі унікальною можливістю ввести прогресивні зарубіжні технології виробництва.

Висновки до розділу 2

1. Агропромисловий комплекс країни зростає, незважаючи на поточну складну економічну і політичну ситуацію. В уряді зголосилися зробити Україну одним з лідерів на глобальному ринку продовольства. Сільське господарство є найважливішою галуззю економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави. Посилення процесів економічної інтеграції агропромислового комплексу України у світове господарство одночасно зумовлюють значущість проблем забезпечення вітчизняного агробізнесу щодо конкурентоспроможності у воєнний період. Забезпечення конкурентних переваг агробізнесу зумовлено станом фінансування галузі.
2. Встановлено, що фінансова підтримки аграрної галузі України за останні роки характеризуються динамічними змінами. Сукупний капітал підприємств агропромислового комплексу за 2017–2022 рр. зріс з 149,5 млрд. грн. до 390,6 млрд. грн., або у 2,6 рази. Тоді як обсяг власних фінансових ресурсів підприємств галузі за цей період зріс у 2,3 рази - до 163,9 млрд. грн., зобов'язання – у 2,9 рази - до 226,7 млрд. грн. Особливо підприємства аграрного сектору України стрімко нарощують обсяги

поточних зобов'язань: у 2022 р. порівняно з показником 2017 року в 3,2 рази – досягли 163,6 млрд. грн.

3. Інвестування за умов воєнного періоду має свої особливості, де обсяг значно зменшується, сповільнюється та припиняються капіталовкладення, фінансові потоки фокусуються в основному на вирішення поточних завдань. Не зважаючи на воєнний період закордонні інвестори мають інтерес до вкладень в українську економіку, зокрема у великий, так і дрібний, середній бізнес в аграрному секторі, що є наразі є унікальною можливістю завести прогресивні зарубіжні технології виробництва агропродукції через гнучкість функціонування як метод зниження ризику агробізнесу, який полягає у апробації нових напрямів .
4. Встановлено, що фактичний показник рентабельності оборотного капіталу вирощування культур (ROWC) за 2023 рік склав 4%, тоді як прогнозне значення становило 19%. Тобто галузь рослинництва в Україні є збитковою через негативний вплив війни, адже закупівельні ціни знижувались, тоді як витрати на логістику зростали.
5. Доведено результатами досліджень, що воєнний стан в країні негативно впливає на фінансові аспекти діяльності агропромислового комплексу України через збитковість агровиробництва в результаті низької ціни та дорогої логістики збуту і потребує в майбутньому максимальної переробки на вітчизняних потужностях, що сприятиме експорту продукції з високою доданою вартістю.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1. Основні напрями розвитку державної політики в галузі сільського господарства України

Важливо зазначити, що для продуктової безпеки України підкреслено провідну роль агропромислового комплексу (АПК) у забезпеченні національної безпеки країни. У довгостроковій перспективі саме АПК є одним із основних факторів забезпечення державності та суверенітету країни, а також найважливішою складовою соціально-економічної політики.

Продовольча незалежність створює необхідні умови для реалізації стратегічних національних пріоритетів, спрямованих на підвищення якості життя населення країни за рахунок підвищення стандартів життєзабезпечення. Продовольча безпека забезпечується, в першу чергу, за рахунок розвитку високоризикового агробізнесу. Сучасний стан аграрного комплексу характеризується високим ступенем нестабільності. Цей сектор економіки схильний до впливу значної кількості як природно-кліматичних факторів, так і чинників техногенного характеру [4, с. 67].

Невизначеність стану та розвитку галузі породжує ризики. Цифровізація всіх галузей економіки, з одного боку, покликана знизити ризики, з іншого – сама є причиною, що породжує нові ризики. Цифрова трансформація сільського господарства - це об'єктивний процес, пов'язаний з науково-технічним прогресом, який обумовлений використанням технологій нового покоління, до яких належать Інтернет речей (IoT), великі дані (Big Data), штучний інтелект (AI) та робототехніка (Robotics). Цифрова трансформація породжує нові ризики, які слід визначати як аграрні ризики цифрової економіки (АРЦЕ). Вивчення АРЦЕ передбачає формулювання нової концепції. Дана концепція аграрних ризиків цифрової економіки (АРЦЕ) може бути заснована на тому, що наявність несприятливих внутрішніх та зовнішніх факторів створює певний ступінь реального ризику, який можна ідентифікувати, оцінити та керувати ним з метою запобігання або зниження. Концепція АРЦЕ передбачає формування суворої

класифікації та розробку ефективної методики оцінки, що особливо важливо в умовах воєнного періоду.

Ключовим елементом концепції АРЦЕ є комплексна оцінка ризику економічних суб'єктів АПК, що відрізняє її від традиційної, яка орієнтована на забезпечення виробничих норм і правил бізнес діяльності. Практика показує, що досягнення планових нормативів щодо конкретного виду діяльності може супроводжуватись погіршенням якості іншого виду. Тобто в результаті ризику, спричинені одним видом діяльності, не знижуються, так як його джерела переносяться на інші види ризиків.

Очікуваний позитивний ефект від цифровізації для аграрної економіки величезний і не принесе значних ризиків чи загроз та вимагатиме міжнародного взаємовигідного співробітництва. У ході досліджень вітчизняними експертами проаналізовано сучасний стан цифровізації сільського господарства, визначено основні напрямки його розвитку; виявлено фактори та ризики, що перешкоджають розвитку цифрових технологій в агробізнесі, які пов'язані з сильною фрагментацією українського аграрного ринку.

Запропоновано в результаті проведеного дослідження модель взаємодії об'єктів інтелектуального сільського господарства в Україні, реалізація якої забезпечує якісний і кількісний перехід до використання цифрових технологій. Респонденти стверджують, що доцільно використовувати технології штучного інтелекту для виробництва тваринницької продукції (на 26,0%) та забезпечення благополуччя тварин (на 18,5%). Розглядаючи застосування таких технологій, респонденти очікують збільшення виробництва (на 23,2%) та зниження витрат (на 20,3%). Тобто сучасні технології істотно змінять сільськогосподарське виробництво, скоротивши зайнятість низькокваліфікованої робочої сили та створивши нові робочі місця в інтелектуальній сфері. Однак позитивне сприйняття технологій штучного інтелекту може бути причиною кількох нереалістичних очікувань від їх використання. Значна частина опитаних керівників (65,5%) вважає, що ці технології підвищать рентабельність виробництва, хоча нині ними користуються лише 9,8% респондентів.

Застосування технологій штучного інтелекту в регіональному сільському господарстві обмежено через їх високу вартість і брак коштів. Для подолання цих обмежень необхідно збільшити державну підтримку і навчити персонал технологіям штучного інтелекту, що дозволить підвищити точність прогнозу з різних напрямків АПК та сприятиме залученню додаткових інвестицій в регіональне сільське господарство. Органи виконавчої влади можуть використовувати результати досліджень для створення програм розвитку цифрового сільського господарства. Однак є необхідність проведення досліджень у напрямі вивчення аграрних ризиків і створення більш реалістичних уявлень про можливість цифрової трансформації в аграрному секторі [12, с.7].

Створення цифрової екосистеми галузі АПК передбачає вивчення інноваційного потенціалу та повноцінне використання можливостей сучасних цифрових платформ у сільському господарстві, а також підготовку висококваліфікованих фахівців, готових працювати в умовах формування високотехнологічної галузі. Враховуючи, що аномально висока частка сімейних господарств і дрібних фермерських господарств (всього 99%) та їх переважання в структурі виробництва агропродукції є особливістю українського АПК, це є основною причиною низької продуктивності праці та низької заробітної плати в поєднанні з високими виробничими витратами АПК.

З'ясовано проведеними дослідженнями, що поодинокі спроби впровадження цифрових інструментів у сільське господарство не призвели до серйозних змін, основна причина - неефективне системне планування та інституційна підтримка цифровізації. У зв'язку з цим необхідним є розвиток системи техніко-економічних критеріїв: технологічного, кадрового, технічного, інформаційно-аналітичного та фінансового. Виконання цих завдань дозволить малим господарствам успішно перейти до виробництва агропродукції з використанням цифрових технологій у визначені строки.

Варто зазначити значні проблеми (фінансові, кадрові) малих і навіть середніх підприємств АПК на шляху цифровізації господарств, але введення

критеріїв не вирішить цих проблем, а дозволить лише оцінити їх масштаб, що також важливо для розуміння ситуації.

Сучасний стан аграрного комплексу характеризується високою невизначеністю, де притаманні ризики, що потребують контролю. В якості ключових факторів, що формують цю невизначеність, виділяють такі ризики: екологічні - залежність від природно-кліматичних умов (повінь, зсуви, посухи); інфраструктурні - територіальна віддаленість виробничих структур від центру; економічні - сезонний характер виробництва продукції та розрахунків за неї, використання більшої частини створеної продукції та подальшої її переробки, слабка маневреність асортименту продукції, тривалість періоду обороту капіталу; технологічні - обмежений технологічний процес у часі, залежність технологічного процесу від біологічних характеристик активів та політичні – воєнний стан в країні. Важливо відзначити, що є потреба систематизації ризиків, властивих аграрному комплексу для їх усунення.

Україна впевнено посилює позиції в експорті продукції агропромислового комплексу. Але збереження досягнутих результатів і лідерство в нових товарних сегментах вимагають максимально ефективного використання можливостей, які надає ринок, прискореного технічного розвитку та врахування активізації роботи глобальної системи, яка перешкоджає просуванню агропродукції, посилює захист своїх ринків збуту.

Важливо означити світову тенденцію - активний розвиток центрів розробки та впровадження передових агротехнологій як нового інструменту державної підтримки розвитку сільського господарства. Наразі розгортається нова технологічна хвиля, яка буде характеризуватися розвитком робототехніки; біотехнологій, на основі сучасних досягнень молекулярної біології та генної інженерії; нанотехнологій; системи штучного інтелекту.

З'ясовано, що актуальність гнучкої автоматизації виробництва значно зростає, що сприяє збільшенню використання відновлюваних джерел енергії, біотехнології, які стануть основою розвитку аграрного сектора в майбутньому.

Все це створює передумови для формування нової структури ринків засобів виробництва і продукції агропромислового комплексу.

Варто зазначити, що Україна має значний потенціал розвитку аграрної промисловості на світовому рівні через сприятливі агрономічні умови, наявність багатогалузевої інфраструктури та наявність освіченої робочої сили, що сприятиме двом сценаріям розвитку аграрної галузі України на світовому рівні.

Сценарій «Місцевий розвиток» передбачає досягнення стабільного зростання сектора та спеціалізації на тих сегментах ринку, де продукція агропромислового комплексу України вже є конкурентоспроможна.

За сценарію «Глобальний прорив» - це вийти на нові ринки для української аграрної галузі за рахунок форсованого науково-технічного розвитку.

Встановлено, що до 2030 року Україна може збільшити свою частку у світовому експорті продукції агропромислового комплексу за реалізацією першого сценарію - до 1,5%, а за реалізації другого сценарію – до 3,5%, тоді як поточна частка становить 1,28%.

Основні рушії розвитку агропромислового комплексу України за сценарієм «Місцевий розвиток» буде поступова активізація економіки, імпортозаміщення та подальший розвиток традиційних експортних ніш. Покращення умов інвестування буде пов'язано з ефектами стимулюючої грошово-кредитної та бюджетної політики.

Однак головною умовою реалізації сценарію «Глобальний прорив» стане прискорення зростання української економіки в середньостроковій перспективі за рахунок збільшення державних інвестицій. Цей сценарій передбачає додаткові інвестиції в розвиток науково-інноваційних заходів, що підтримують експорт сільськогосподарської продукції та стимулюють споживчий попит на вітчизняні товари.

Розглянемо сценарії розвитку АПК України (рис. 3.1).

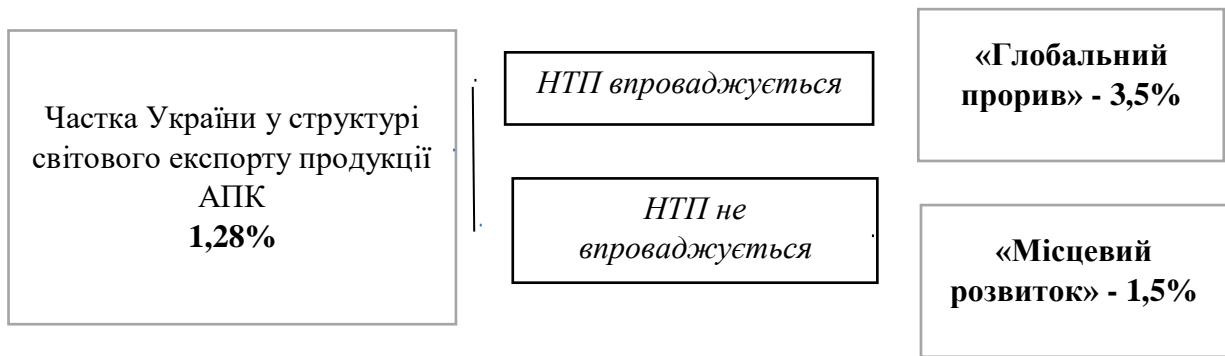

Рисунок 3.1 – Сценарії розвитку АПК України

Джерело: складено автором [24; 27]

Основна мета науково-технічного розвитку агропромислового комплексу України є забезпечення конкурентоспроможності української агропродукції передусім на зовнішніх і внутрішніх ринках завдяки створенню, розповсюдженню та застосуванню останніх досягнень науки і техніки. Реалізація цієї мети покликана забезпечити перехід до високопродуктивних (прискорений відбір, активна перевірка для сучасних ветеринарних препаратів і засобів захисту рослин тощо), високотехнологічних (синтетична біологія, харчова біотехнологія, функціональні харчові продукти тощо), ресурсозберігаючих (розумне землеробство, збалансовані уніфіковані корми тощо), кліматичних (районовані сорти та породи, нові генерації зрошувальних комплексів, вертикальні ферми тощо) сировини і продуктів з високим рівнем обробки.

Масове виробництво та експорт конкурентоспроможної агропродукції з високою доданою вартістю стане можливим завдяки стійкому підвищенню продуктивності праці та ресурсоефективності. Такий сценарій передбачає активізацію міжнародної співпраці, що допоможе підвищити інтерес ряду країн, які мають обмежені агрокліматичні можливості, у стабільному забезпеченні агропродукцією, сировиною і продовольством, створення агровиробництва в інших країнах зі сприятливими агрокліматичними умовами. Прогноз науково-технічного розвитку агропромислового комплексу закладає основу для формування галузевої системи технічного прогнозування. Ця система має бути

орієнтована на забезпечення перспективних потреб сектора з урахуванням розвитку ключових технологій виробництва.

Основними функції системи технологічного прогнозування аграрної промисловості України, що мають бути в перспективі, подані нижче на рисунку (рис.3.2).

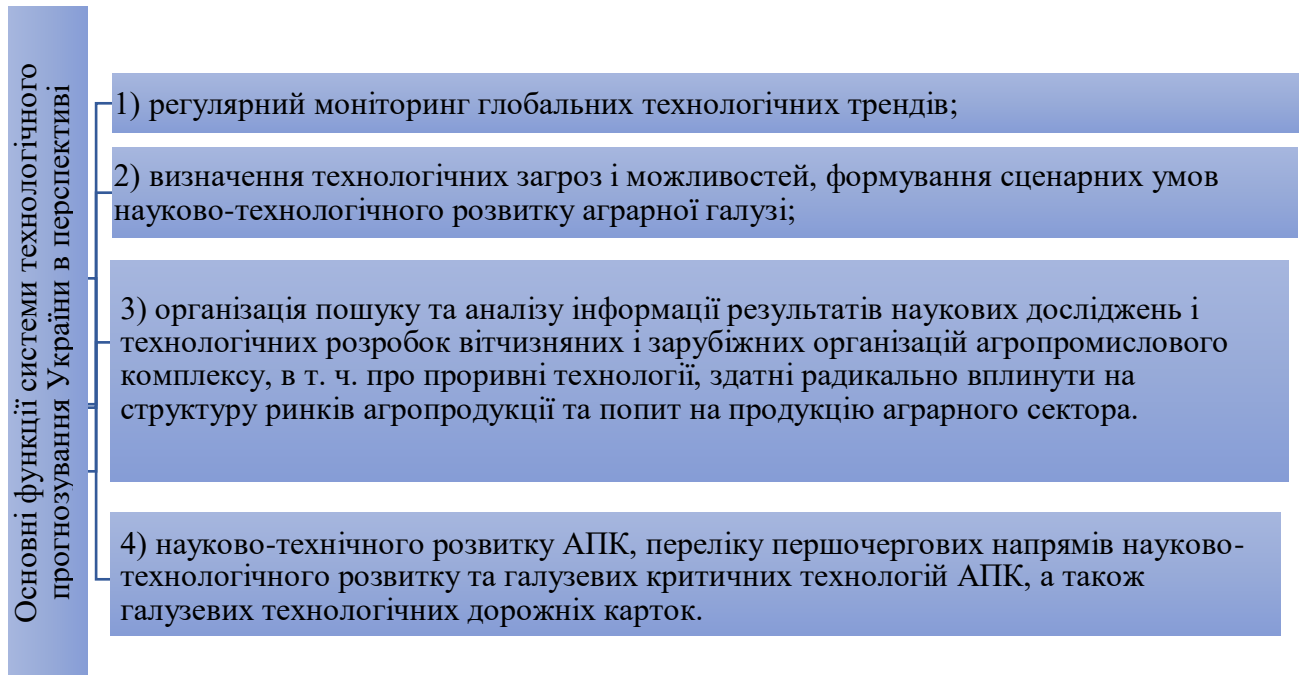

Рисунок 3.2 – Основні функції системи технологічного прогнозування аграрної промисловості України в перспективі

Джерело: складено автором [24;27]

Систематизовано інформацію щодо пошуку нових джерел зростання української економіки, де одним із важливих має стати високотехнологічний та глобально конкурентний агропромисловий комплекс. Просування у цьому напрямі вимагає вдосконалення науково-технічної політики в АПК, підвищення якості методичного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення відповідних управлінських рішень в умовах воєнного періоду ведення агробізнесу. Для досягнення цієї мети важливо забезпечити підвищення ефективності реалізації інструментів галузевого регулювання, збільшити масштаби фінансування аграрної освіти та аграрної науки, яке сьогодні є на недостатньо високому рівні.

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення фінансового забезпечення аграрного сектору України

На сучасному етапі розвитку світового сільськогосподарського ринку політика розвинених країн включає реалізацію наступних цілей: підтримка фермерських доходів; стимулювання внутрішнього виробництва, експорту, конкуренції та бажання фермерів самостійно приймати рішення, керуючись ринковими законами; поступове зниження рівня державного втручання в аграрний сектор, повне уникнення прямої цінової підтримки.

Реалізація завдання щодо зменшення участі держави у внутрішній підтримці сільського господарства здійснюється у тому числі за допомогою активного залучення приватних інвесторів у галузь [17]. Однак інвестор при ухваленні рішення орієнтується на прибутковість проекту. Оскільки сільськогосподарська галузь є найбільш високоризиковою, то для створення інвесторам сприятливих умов функціонування більшість розвинених країн пройшли певні етапи формування стабільної, з високим економічним, технічним потенціалом галузі. Прикладами таких країн можуть бути США, Канада, країни ЄС, які, створивши аграрний ринок, що ефективно функціонує, змінюють вектор державної підтримки, що підпадає під зобов'язання зі скорочення, на заходи, що не спотворюють умови торгівлі, а залучають приватних інвесторів, здатних виконувати стратегічні та тактичні цілі аграрної політики ринковими способами. А країни, у яких розвиток галузі відстає від світових лідерів, прагнуть брати активну участь у процесі створення паритетних умов для власних агротоваровиробників, поетапно формуючи стабільний та ефективний механізм функціонування агробізнесу, заснованого на досвіді розвинених країн.

В роботі було вивчено та узагальнено досвід розвинених країн та виділено етапи трансформації системи державної підтримки сільгоспвиробників, включаючи заходи продуктово-специфічної підтримки.

США, будучи найбільшим виробником та експортером агропродукції, демонструють можливість надавати величезну державну підтримку аграріям, маючи низькі значення заходів підтримки «жовтого кошика». Досягнення наявних

результатів розвитку аграрної галузі передувала низка історичних етапів участі держави. Аналіз показав, що застосований підхід щодо розміру субсидій у рамках реалізації програми виплат компенсацій, розрахованих виходячи з мінімальних гарантованих та цільових цін, мав недолік: незрівнянність обсягу державної підтримки зусиллям виробників [34]. Це пов'язано з тим, що критерієм визначення розміру субсидій США були середні витрати і, середня маржа, одержувана фермерами від продажу своєї продукції, тому розмір субсидій був однаковий для всіх фермерів. Не було враховано, що фермери, які мають низькі витрати, отримували велику премію та мали можливість при нарощуванні обсягів виробництва демпінгувати цінами на ринку, а дрібнотоварні виробники недоотримували підтримку через відсутність у них прояву ефекту масштабу. Отже, описаний недолік доцільно врахувати при встановленні адміністративних цін на сільськогосподарську продукцію в Україні, що постачається для внутрішніх потреб, і диференціювати їх з урахуванням середніх витрат, що склалися, в межах груп виробників агропродукції.

За час подальшого розвитку політики надання державної підтримки США офіційно використовували два підходи цінової підтримки: застосування заставних і цільових цін. Реалізовані програми вирішували ряд завдань, включаючи збалансування попиту та пропозиції як фактора гарантування прибутковості фермерів через досягнення «справедливого» рівня ціни. Програми затверджувалися законодавчими органами як загальнодержавного, так і регіонального рівня на тимчасовий діапазон від двох до п'яти років та містили оцінку досягнутого обсягу виробництва, необхідність його коригування у бік збільшення чи зменшення, джерела та обсяги фінансування з урахуванням прогнозу динаміки ринкових цін.

Проте практика застосування цих підходів призвела до досягнення високого рівня заставних та ринкових цін та, на думку деяких фахівців, сприяла зростанню світових цін та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Надалі урядом США було передбачено поступове зниження цільових цін при паралельній підтримці прибутковості фермерів через збільшення

додаткових платежів, що дозволило зберегти та посилити становище цієї країни на світовому ринку сільськогосподарської продукції. У процесі зниження цільових цін зберігалася цінова підтримка фермерів, яка надавалася наприкінці або протягом року як авансових платежів у разі перевищення цільової ціни над ринковою. Найбільші кошти бюджету США на сільське господарство спрямовуються на внутрішню продовольчу допомогу, яка в рамках Світової Організації Торгівлі (СОТ) відноситься до заходів, що обмежено спотворюють умови торгівлі. Тобто даний механізм має спотворюючий вплив на попит і пропозицію і тим самим опосередковано впливає на рівень і динаміку цін на агропродукцію.

З'ясовано, що механізм надання заходів підтримки фермерам США відповідає принципу забезпечення стабільності, послідовності, безперервності процесу надання та наукової обґрунтованості. Доказом цього є реалізація з серпня 2018 р. практики надання заходів підтримки через втрату традиційного експорту продукції, на яку суттєво вплинули тарифні дії іноземних урядів (Китаю, ЄС, Канади, Мексики). Так, Програма сприяння ринку включає надання державної підтримки виробникам чи власникам таких видів продукції: кукурудза, бавовна, сорго, соя, пшениця, молочні продукти, свинина, свіжа черешня, очищений мигдаль [22]. Тобто, заходи державної підтримки у США оперативно адаптуються до умов роботи сільгоспвиробників, що змінюються, з метою підтримки ефективності їх функціонування.

Систематизовано вивчення досвіду США, який показує, що політика надання заходів державної підтримки змінювалася під впливом низки факторів, проте її рівень залишається досить високим. Реалізація цієї політики сприяла зростанню цін на аграрну продукцію та підвищенню її конкурентоспроможності на світового ринку. Переважними заходами підтримки на сучасному етапі є заходи «зеленого кошика», зокрема, спрямовані на внутрішню продовольчу допомогу, програми страхування від падіння ціни на агропродукцію. Зберігається практика надання заходів продуктово-специфічної підтримки виробництва стратегічно значимої сільськогосподарської продукції, перелік якої постійно переглядається,

та залежно від зміни ситуації на товарних ринках. Суми продуктово-специфічної підтримки, яку надає держава, перебувають у межах певного мінімального рівня.

Результати дослідження показують, що досвід США доцільно застосувати в Україні, проте необхідно враховувати розв'язувані урядом завдання при наданні тих чи інших заходів підтримки у різні періоди часу. Вважаємо за необхідне заходи продуктово-специфічної підтримки застосовувати в межах мінімуму до досягнення високого рівня розвитку національного аграрного виробництва. Доцільно також впроваджувати практику застосовуваних США підходів до визначення індикативних (контрольних) цін, які враховуються при розрахунку сум компенсаційних виплат. Додатково, у частині переорієнтації заходів підтримки з «жовтого кошика» на заходи «зеленого кошика», вважаємо за можливе направити державні фінансові ресурси на внутрішню продовольчу програму забезпечення соціального захисту певних верств населення та програми страхування від зниження цін.

Однак є й інші приклади адаптації до умов міжнародної інтеграції, зокрема Нова Зеландія обрала скорочення обсягів державної підтримки та доведення її до мінімального рівня в усіх напрямках, Японія, КНР і Канада зберегли великий обсяг підтримки з включенням заходів продуктової специфічної підтримки [9].

Канада займає лише 7% територій, придатних для сільськогосподарських робіт, є однією з найбільших країн-виробників експортерів агропродукції у світі.

Ефективність функціонування аграрного сектора Канади залежить від дії унікальної системи заходів підтримки «управління поставками», що включає спочатку державну, потім, після приватизації, приватно-іноземну монополію закупівлі молока, сиру, яєць, птиці. Механізм «управління поставками» передбачає контроль внутрішнього виробництва та обмеження імпорту за допомогою високих імпортних мит, які можуть досягати 200%. В результаті, за рахунок високого рівня ціни, кінцевий продукт (від 30 до 300 % вище, ніж у інших країнах) підтримка аграріям надається за рахунок споживчих трансфертів та у меншій мірі за рахунок прямого субсидування сектора. Дані, що характеризують підтримку виробників агропродукції в розрізі товарів у динаміці, свідчать про її

скорочення у аналізованому періоді. Пріоритетними видами продукції, що підтримується, є молоко і яловичина в останні роки.

Вивчення також досвіду надання заходів державної підтримки аграріям Канади можна зробити висновок про невеликий, у порівнянні, зі США та ЄС обсяг підтримки сільського господарства [18]. Застосовуються заходи продуктово-специфічної підтримки, які забезпечують прибутковий рівень функціонування національних сільськогосподарських товаровиробників. Досвід Канади цікавий для України тим, що у період виникнення складних проблем с/г, уряд країни активно застосовував заходи продуктово-специфічної підтримки щодо виробництва стратегічно значимої агропродукції на рівні, що забезпечує прибутковість фермерів та забезпечення населення країни, що особливо важливо в умовах воєнного стану в країні.

3.3. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору України

Активність великого аграрного бізнесу останніми роками дозволяла створити імідж інвестиційно-привабливого аграрного сектору економіки України, однак воєнний період в країні негативно позначається на розвитку через зменшення фінансових ресурсів. Однак важливим фактором розвитку великих агрохолдингів є доступ до дешевих кредитних та інвестиційних ресурсів, зокрема через вихід на міжнародні фондові ринки (МФР), випуск корпоративних облігацій, залучення коштів інвестиційних фондів та дешевих кредитів західних банків. Це дає можливість здійснювати укрупнення активів, про що свідчить значна кількість угод щодо придбання агропромислових підприємств. У порівнянні з агрохолдингами суб'єкти середнього аграрного бізнесу мають менші можливості щодо залучення фінансових ресурсів, що потребує таких стратегій.

Перша – це пошук фінансових ресурсів для укрупнення бізнесу шляхом укладання нових договорів оренди землі (на тривалий час 25-49 років), придбання (участь у статутному капіталі) інших підприємств, а також подальший продаж або виведення підприємства на МФР.

Друга – пов'язана із пошуком інвестора для продажу підприємства. Слід зазначити, що і продаж бізнесу, і залучення інвестицій розвитку агробізнесу, залежить від низки факторів, які мають суттєвий вплив на ухвалення інвестиційних рішень:

- наявність майнових ризиків, пов'язаних з помилками, допущеними в процесі приватизації державного та колективного майна;
- необхідність постійного моніторингу стану договорів оренди майнових паїв та земельних ділянок (паїв) та контролю за виконанням умов договорів;
- сезонність і специфіка агровиробництва (втрати врожаю, приплоду);
- значний ступінь зносу основних засобів;
- низький рівень автоматизації обліку на агропідприємствах;
- застосування пільгових режимів оподаткування.

Для прийняття інвестиційних рішень інвестор використовує інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, що міститься в фінансовій звітності протягом останніх 3–5 років.

Однак, ця інформація може бути в більшості випадках недостатньою для виявлення всіх можливих ризиків, аналізу господарської діяльності підприємства, його фінансових та операційних показників, оцінки положення підприємства на ринку того чи іншого виду продукції, робіт (послуг) та визначення чітких планів майбутнього розвитку. Адже наразі військові дії створюють значну перешкоду для будь-яких інвестицій. Тобто військове протистояння має негативний вплив на розвиток агропромислового комплексу, адже якщо країна веде активні збройні дії, тоді має незначні можливості для прибуткового бізнесу, що негативно позначається на надходженнях міжнародних інвестиційних потоків. Тому, ще до початку пошуку інвестора та налагодження відносин з ним, підприємству необхідно провести ретельну роботу з підготовки інформації, яка дозволить підвищити його інвестиційну привабливість в умовах воєнного періоду.

Така інформація включає насамперед фінансові, а також нефінансові показники діяльності та повинна переконати інвестора у необхідності прийняття позитивного інвестиційного рішення. Досвід показує, що чим ретельніше

підприємство аграрної галузі готується до приходу інвестора, тим більше має шансів підвищити вартість бізнесу для залучення фінансових ресурсів на вигідніших умовах.

З'ясовано, що для підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу мають бути вирішені три головні завдання:

- 1) забезпечити прозорість бізнесу;
- 2) надати найбільш повну та достовірну інформацію про бізнес, його фінансовий стан та ефективність діяльності у доступній та зрозумілій формі;
- 3) підготувати підприємство для перевірки з боку інвестора.

Розглянемо процес послідовності дій щодо підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу, який складається із чотирьох етапів (рис. 3.3).

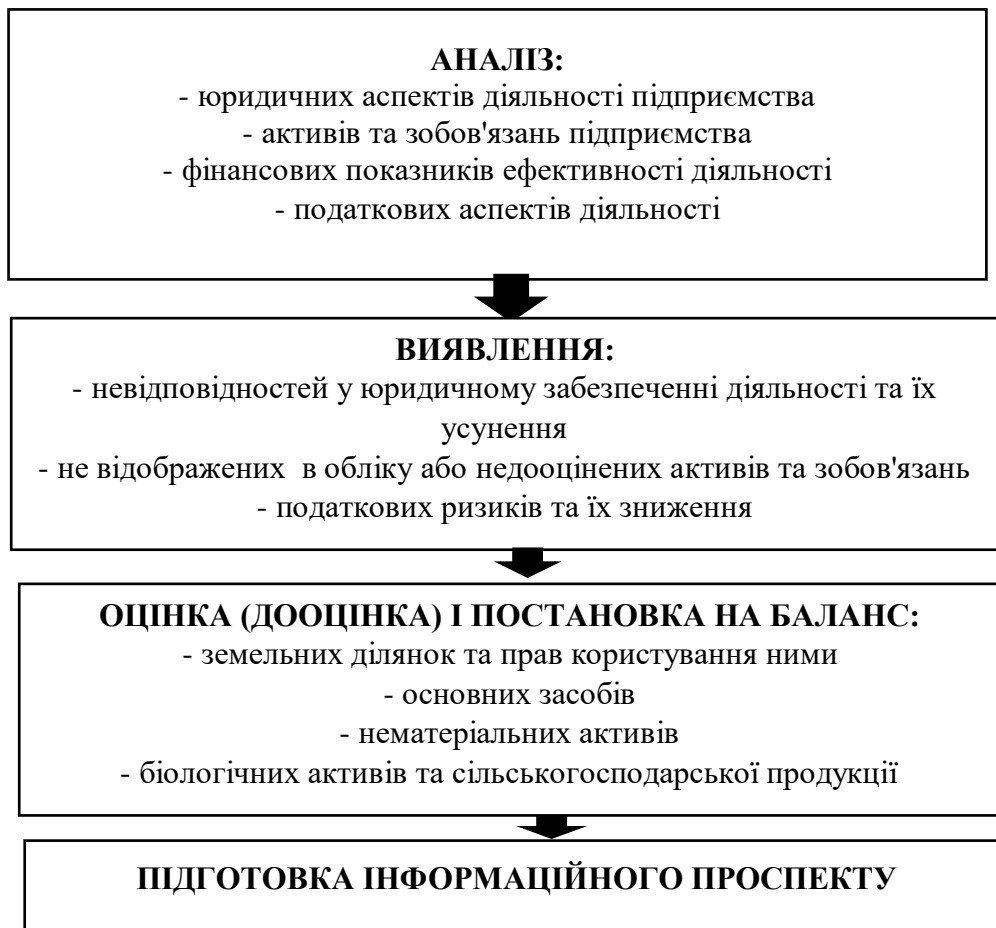

Рисунок 3.3 – Процес підготовки інформаційного проспекту щодо підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу

Джерело: складено автором на підставі [25, 30]

Розглянемо дані етапи підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу більш детально. Перший етап передбачає аналіз юридичних, фінансових, податкових аспектів діяльності підприємства, і навіть аналіз активів, зобов'язань. Аналіз юридичних аспектів передбачає перевірку установчих документів, статуту підприємства, з урахуванням усіх змін та доповнень, документів щодо зміни власників (протоколи зборів учасників), документів, що надають право власності на матеріальні та нематеріальні цінності. На цьому етапі необхідно впорядкувати ліцензії, сертифікати, дозволи на ведення діяльності, надані різними інстанціями (дозволи санітарно епідеміологічної служби, пожежної охорони, сертифікати на продукцію), перевірити стан договорів із контрагентами. Одним із ключових завдань на даному етапі є аналіз та систематизація документів, що підтверджують право власності (право оренди) на об'єкти нерухомості (земельні ділянки, офісні, складські приміщення), обладнання та інші активи підприємства. Особливу увагу необхідно звернути на аналіз стану договорів оренди земельних ділянок, для чого потрібно підготувати відповідний Реєстр договорів. Крім цього, здійснюється перевірка суттєвих умов та дії договорів з фізичними особами, державними адміністраціями та впорядковуються документи до них (плани орендованих земельних ділянок, акти приймання-передачі об'єкта оренди (земельної ділянки), акти визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості)).

Аналіз стану активів та зобов'язань підприємства передбачає перевірку відповідності визнання та оцінки у бухгалтерському обліку основних засобів, нематеріальних активів, біологічних активів, запасів, дебіторської заборгованості, забезпечень та зобов'язань. Аналіз фінансових аспектів діяльності включає аналіз фінансових показників щодо результатів діяльності протягом останніх 3 років.

Аналіз податкової складової діяльності включає перевірку реєстрації підприємства платником податків, податкової звітності, та у поєднанні з аналізом фінансових аспектів діяльності має підтвердити право підприємства на перебування на спрощеній системі фіксованого сільськогосподарського податку, право на застосування спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість, виявити ризики втрати цих пільгових податкових режимів, правильність

та своєчасність розрахунків з податку на доходи фізичних осіб, правильність виплат заробітної плати, нарахувань та утримань з неї.

Виконання першого етапу аналізу дає можливість перейти до наступного етапу виявлення невідповідностей, під час яких ідентифікуються різного роду ризику, що пов'язано з юридичними аспектами діяльності, прогалини у відображенні в обліку активів та зобов'язань, а також ризику щодо податкових питань. Відповідно, на цьому етапі вживаються заходи щодо усунення виявлених невідповідностей та здійснюється впорядкування установчих документів, виявляється наявність неоплаченого капіталу та проводиться робота з учасниками агробізнесу щодо внесення неоплачених частин, упорядковуються договори з контрагентами. На цій стадії також необхідно систематизувати інформацію щодо судових спорів, які веде бізнес, у розрізі контрагентів. Така інформація може бути узагальнена у вигляді таблиці, де відображають судові спори з зазначенням сум потенційних втрат у разі негативного судового рішення

Одним із головних завдань на даному етапі є проведення інвентаризації майна та розрахунків, де виявляються не відображені в обліку активи та зобов'язання, після чого проводиться їх документальне оформлення. Під час перевірки стану розрахунків проводиться робота, спрямована на врегулювання дебіторської та кредиторської заборгованості, здійснюється підготовка переліку боржників та кредиторів та ідентифікуються суми заборгованості на певну дату. Безнадійні борги підлягають списанню. Після виявлення невідповідностей, наступним етапом з підвищення інвестиційної привабливості бізнесу є оцінка реальної ринкової вартості з відображенням на балансі його активів. Цей етап передбачає оцінку прав користування земельними ділянками, оцінку прав на об'єкти інтелектуальної власності (права на сорти рослин та породи тварин), оцінку біологічних активів та сільськогосподарської продукції справедливої вартості, переоцінку основних засобів, оцінку нематеріальних активів (брендів).

Методи оцінки інвестицій:

- метод участі у капіталі – фінансові інвестиції на дату балансу відображаються за вартості, що визначається з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу, об'єкту інвестування;

- метод ефективної ставки відсотка – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка та добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початку періоду, протягом якого нараховується відсоток;

- метод оцінки за справедливою вартістю – сума, за якою може бути здійснено обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Встановлено, що після закінчення роботи з підвищення інвестиційної привабливості агробізнес має чітко знати, чи зросла вартість бізнесу, та мати про це документальне підтвердження (акти оцінки та переоцінки вартості майна). Найбільш важливим активом, який цікавить інвестора і має бути відображений у бухгалтерському балансі, є земельний фонд агропідприємства, який включає земельні ділянки та права користування ними. Не відображення земельного банку в обліку та звітності знижує вартість аграрного бізнесу, тоді як розкриття цієї інформації дасть можливість інвестору відповісти на ключові питання:

- про нормативно-законодавчу вартість землі, яка розрахована на основі родючості землі;

- про місце розміщення земельних ділянок та якість ґрунтів;

- право власності на землю та стан реєстрації договорів оренди, тривалість оренди;

- розподіл земельного фонду на землі за категоріями (пасовища, пари);

- про можливість ефективності використання землі, підходи до сівозмін, особливості агротехнологічного обробітку землі.

Постановка на бухгалтерський баланс також підлягають права користування земельними ділянками (постійного користування, оренди, емфітевзису). Ці права відображаються в складі нематеріальних активів, вартість яких залежить від

середнього терміну оренди, якості ґрунтів та стану реєстрації договорів оренди, у відповідних державних органах.

На цьому етапі роботи з підвищення інвестиційної привабливості також необхідно відобразити в обліку та звітності результати переоцінки основних засобів та оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ), які мають відповідне документальне підтвердження (акти переоцінки, дозволи на використання сортів рослин, породи тварин).

Важливим питанням також є бухгалтерський облік та формування у звітності інформації про справедливу (ринкову) вартість біологічних активів та сільськогосподарської продукції.

Деякі агротоваровиробники дотримуються консервативного підходу щодо оприбуткування біологічних активів та продукції сільськогосподарського виробництва на основі понесених витрат. Проте, підприємство має відобразити дані активи по справедливій (ринковій) вартості.

Слід зазначити, що якісне подання інформації у звітності важливо, адже звітність сільськогосподарських підприємств, яка подається, є інформаційною основою прийняття управлінських рішень, а відтак формує аграрну політику держави. Варто звернути увагу на важливість для інвестора фінансового подання звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), особливо якщо інвестор іноземний та виявив зацікавленість в аграрному бізнесі.

Встановлено, що заключним етапом комплексу робіт із підвищення інвестиційної привабливості підприємства аграрної сфери є підготовка за результатами проведеної роботи інформаційного проспекту, який має повністю розкрити інформацію про агродіяльність підприємства, зокрема, про його найважливіші активи (земельні ділянки та права користування ними, основні засоби, права інтелектуальної власності, біологічні активи та агропродукція).

Потреба у підготовці та формування Інформаційного проспекту пояснюється відсутністю на сьогоднішній день єдиного джерела, що містить повну інформацію про підприємства агробізнесу. Дана інформація частково

міститься у різних звітних формах, що унеможлиблює її ефективне використання для оцінки фінансово-майнового стану агробізнесу.

З'ясовано, що для того, щоб зацікавити потенційного інвестора в інвестиційній привабливості підприємства аграрного бізнесу необхідно сформувати інформаційний проспект, який надасть повну інформацію про бізнес одиницю. Крім цього, можна надати інформацію про кадровий склад підприємства, нагородження, успіхи бізнесу, статті у журналах, інтерв'ю, розвиток інноваційної діяльності, що дасть позитивні враження інвестору. Розглянемо запропоновану структуру інформаційного проспекту щодо надання інвестиційної привабливості підприємству аграрного виробництва в умовах воєнного періоду щодо розвитку агробізнесу в майбутньому (табл. 3.1.)

Таблиця 3.1 Структура Інформаційного проспекту інвестиційної привабливості в умовах воєнного періоду

Складові Інформаційного проспекту	Зміст інформації та порядок підготовки
<i>Титульна сторінка</i>	
Резюме	Коротко описується підприємство; продукція, яка їм виробляється, ринки збуту; характеристика керівної команди; фінансові результати діяльності підприємства за останні 2-3 роки; потреба у фінансуванні та інше.
<i>Розділ 1. «Основні відомості про підприємство»</i>	
1.1 Ідентифікаційні реквізити підприємства	Вказують повне та скорочене найменування, юридичну та фактичну адреси, телефон, факс, електронну адресу, адресу веб-сайту.
1.2 Інформація про види діяльності	Наводиться перелік основних видів діяльності: відомості про входження підприємства до будь-яких об'єднань підприємств; відомості про ліцензії та дозволи на ведення окремих видів діяльності.
1.3 Інформація про організаційну структуру	Розкривається інформація про організаційну структуру підприємства, дочірні підприємства, філії, представництва тощо; зміни в організаційній структурі, що відбулися протягом останніх років
1.4 Історія підприємства	Вказується інформація про важливі події розвитку (у тому числі приватизація, реструктуризація, реорганізація); про отримані нагороди та успіхи підприємства та продукції, яка виготовляється; про наявні міжнародні зв'язки і т.д.
1.5 Інформація про склад та професійний рівень персоналу	Розкривається інформація щодо досвіду роботи, здібностей та рівня кваліфікації посадових осіб та головних спеціалістів; забезпеченість кадрами, умови оплати праці та преміювання, соціальний захист працівників
<i>Розділ 2. «Опис бізнесу»</i>	
2.1 Інформація про основну продукцію, яку виробляє (послуги, які надає) підприємство	Наводиться перелік основних видів продукції чи послуг, вироблених чи наданих підприємством; перспективність виробництва окремих видів продукції та надання послуг; залежність від сезонних змін; рівень впровадження нових технологій та розширення виробництва
2.2 Інформація про сировинну базу	Розкривається інформація про джерела сировини, їх доступність та динаміку цін; про основних постачальників
2.3 Інформація про основні ринки збуту	Розкривається інформація про основні ринки збуту та основних клієнтів, методи продажу, які використовує підприємство

Джерело: складено автором на підставі [18;23]

Встановлено, що розкриття інформації про агробізнес в Інформаційному проспекту щодо інвестиційної привабливості в умовах воєнного періоду може розглядатися як перспективний напрям залучення інвестицій в АПК країни.

Висновки до розділу 3

1. Систематизовано інформацію щодо пошуку нових джерел зростання української економіки, де одним із важливих є високотехнологічний та глобально конкурентний агропромисловий комплекс для вдосконалення науково-технічної політики в АПК, підвищення якості методичного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення відповідних управлінських рішень в умовах воєнного періоду ведення агробізнесу. Для забезпечення підвищення ефективності реалізації інструментів галузевого регулювання, збільшення масштабів фінансування аграрної науки, яке сьогодні є на недостатньому рівні.
2. Аналізуючи досвід Канади у наданні державної підтримки аграріям, можна зробити висновок, що обсяг такої підтримки виявляється в меншій мірі, ніж у США та ЄС. Стратегія надання підтримки включає заходи, спрямовані на підтримку конкретних агропродуктів, які забезпечують прибутковість для сільськогосподарських виробників. Цей досвід Канади може бути цікавим для України, особливо в контексті виникнення складних проблем у сільському господарстві. Уряд Канади активно вживав заходи для підтримки виробництва ключових агропродуктів на рівні, що гарантує дохід для фермерів та забезпечує населення країни. Це особливо актуально в умовах воєнного стану в країні.
3. З'ясовано, що для зацікавлення потенційного інвестора в інвестиційній привабливості підприємства аграрного бізнесу необхідно сформувати інформаційний проспект, який надасть повну інформацію про бізнес одиницю. Встановлено, що розкриття інформації в Інформаційному проспекті щодо інвестиційної привабливості про підприємство агробізнесу в умовах воєнного періоду розглядається як перспективний напрям залучення інвестицій в АПК країни. Запропоновано структуру інформаційного проспекту щодо надання інвестиційної привабливості підприємству аграрного виробництва в умовах воєнного періоду щодо розвитку агробізнесу.

ВИСНОВКИ

1. Агробізнес, через свою специфіку, відноситься до галузей з високим ризиком. Ефективне використання фінансових механізмів може допомогти уникнути можливих загроз і ризиків, пов'язаних з втратою фінансового потенціалу. Для забезпечення розвитку аграрного сектору економіки необхідна правильно розроблена фінансова політика, яка сприятиме зближенню економічних інтересів окремих підприємств і держави в цілому. Для успішної діяльності в аграрному секторі важливо використовувати комплексний підхід і різні інструменти фінансування та підтримки.
2. Застосування на практиці моделі формування державної політики щодо надання заходів підтримки АПК дозволить забезпечити ефективність підтримки в умовах воєнного періоду з використанням досвіду зарубіжних країн, і це покращить результати агробізнесу, використавши агрострахування.
3. Розвиток цифровізації у всіх галузях державного управління може сприяти формуванню методологічних підходів до створення єдиної системи розвитку аграрного сектору. При розробці державних програм важливо мати єдину методику тлумачення наявних критеріїв та інтерпретації показників, які враховують воєнний стан країни, зокрема для кожного регіону, з метою інтеграції їх у розробку державної політики щодо розвитку аграрного сектору України.
4. Агропромисловий комплекс країни зростає, незважаючи на поточну складну економічну і політичну ситуацію. В уряді зголосилися зробити Україну одним з лідерів на глобальному ринку продовольства. Сільське господарство є найважливішою галуззю економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави. Посилення процесів економічної інтеграції агропромислового комплексу України у світове господарство одночасно зумовлюють значущість проблем забезпечення вітчизняного агробізнесу щодо конкурентоспроможності у воєнний період.

Забезпечення конкурентних переваг агробізнесу зумовлено станом фінансування галузі.

5. Встановлено, що фінансова підтримки аграрної галузі України за останні роки характеризуються динамічними змінами. Сукупний капітал підприємств агропромислового комплексу за 2017–2022 рр. зріс з 149,5 млрд. грн. до 390,6 млрд. грн., або у 2,6 рази. Тоді як обсяг власних фінансових ресурсів підприємств галузі за цей період зріс у 2,3 рази - до 163,9 млрд. грн., зобов'язання – у 2,9 рази - до 226,7 млрд. грн. Особливо підприємства аграрного сектору України стрімко нарощують обсяги поточних зобов'язань: у 2022 р. порівняно з показником 2017 року в 3,2 рази – досягли 163,6 млрд. грн.
6. Інвестування за умов воєнного періоду має свої особливості, де обсяг значно зменшується, сповільнюється та припиняються капіталовкладення, фінансові потоки фокусуються в основному на вирішення поточних завдань. Не зважаючи на воєнний період закордонні інвестори мають інтерес до вкладень в українську економіку, зокрема у великий, так і дрібний, середній бізнес в аграрному секторі, що є наразі є унікальною можливістю завести прогресивні зарубіжні технології виробництва агропродукції через гнучкість функціонування як метод зниження ризику агробізнесу, який полягає у апробації нових напрямів .
7. Встановлено, що фактичний показник рентабельності оборотного капіталу вирощування культур (ROWC) за 2023 рік склав 4%, тоді як прогнозне значення становило 19%. Тобто галузь рослинництва в Україні є збитковою через негативний вплив війни, адже закупівельні ціни знижувались, тоді як витрати на логістику зростали.
8. Доведено результатами досліджень, що воєнний стан в країні негативно впливає на фінансові аспекти діяльності агропромислового комплексу України через збитковість агровиробництва в результаті низької ціни та дорогої логістики збуту і потребує в майбутньому максимальної

переробки на вітчизняних потужностях, що сприятиме експорту продукції з високою доданою вартістю.

9. Систематизовано інформацію щодо пошуку нових джерел зростання української економіки, де одним із важливих є високотехнологічний та глобально конкурентний агропромисловий комплекс для вдосконалення науково-технічної політики в АПК, підвищення якості методичного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення відповідних управлінських рішень в умовах воєнного періоду ведення агробізнесу. Для забезпечення підвищення ефективності реалізації інструментів галузевого регулювання, збільшення масштабів фінансування аграрної науки, яке сьогодні є на недостатньому рівні.
10. Аналізуючи досвід Канади у наданні державної підтримки аграріям, можна зробити висновок, що обсяг такої підтримки виявляється в меншій мірі, ніж у США та ЄС. Стратегія надання підтримки включає заходи, спрямовані на підтримку конкретних агропродуктів, які забезпечують прибутковість для сільськогосподарських виробників. Цей досвід Канади може бути цікавим для України, особливо в контексті виникнення складних проблем у сільському господарстві. Уряд Канади активно вживав заходи для підтримки виробництва ключових агропродуктів на рівні, що гарантує дохід для фермерів та забезпечує населення країни. Це особливо актуально в умовах воєнного стану в країні.
11. З'ясовано, що для зацікавлення потенційного інвестора в інвестиційній привабливості підприємства аграрного бізнесу необхідно сформувати інформаційний проспект, який надасть повну інформацію про бізнес одиницю. Встановлено, що розкриття інформації в Інформаційному проспекті щодо інвестиційної привабливості про підприємство агробізнесу в умовах воєнного періоду розглядається як перспективний напрям залучення інвестицій в АПК країни. Запропоновано структуру інформаційного проспекту щодо надання інвестиційної привабливості

підприємству аграрного виробництва в умовах воєнного періоду щодо розвитку агробізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Л. М., Ціжма О. А. Фінансове забезпечення аграрного сектора у контексті просторового розвитку економіки. Економічний простір. 2019. Вип. 149. С. 107-12.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи) / М. В. Присяжнюк та ін. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 108 с.
3. Аграрний експорт-2023: скільки і куди продали зерна та олії. URL: <https://elevatorist.com/spetsproekt/210-agrarniy-eksport-2023-skilki-i-kudi-prodali-zerna-ta-oliyi>
4. Буряк М. І. Інтеграційна модель формування сукупного фінансового потенціалу регіону. Молодий вчений. 2017. № 10 (50). С. 815-819.
5. Білоченко А. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-3>.
6. Вдовенко І. С. Державне регулювання фінансових механізмів забезпечення аграрного сектору економіки. Економіка і суспільство. 2023. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/75.pdf
7. Верхоглядова Н. І. Особливості управління безпекою підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Електронний журнал: Економіка та суспільство. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-56>.
8. Гудзь О. Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства. Облік і фінанси. 2015. № 1 (67). С. 71-76.
9. Гуща І., Білоченко А. Організаційні аспекти фінансового забезпечення агропромислового комплексу: досвід розвинених країн. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/80836/ssoar-pos-2022-7-bilochenko_et_al-.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-pos-2022-7-bilochenko_et_al-.pdf
10. Дугієнко Н.О. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. Економіка та управління сучасним господарством. В 25. 2018. с. 99-108. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Dugiyenko-N.-O..pdf>

11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Європейський інвестиційний банк готовий брати на себе політичні ризики інвестицій в АПК України. АПК-Інформ. 29/04/2015. URL: <https://www.apk-inform.com/en>
13. «Данон Україна» підтримує сімейні молочні ферми та полуничні кооперативи. ПроАгро. 2015.06.04. URL: <http://www.proagro.com.ua/news/>
14. "Данон" шукає кандидатів, яким допоможе модернізувати сімейні молочні ферми. ПроАгро.21.04.2015. URL: <http://www.proagro.com.ua/news/>
15. Криза вказала нам на помилки, допущені раніше – KSG Agro. АПК-Інформ. 21.08.2015. URL: <https://www.apk-inform.com/ua/exclusive/opinion/1050572>
16. Калетнік Г. М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки. Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. 2015. № 1. С.3-15.
17. Корнійчук Г. В. Теоретичні основи розвитку фінансового потенціалу агроформувань. Перший незалежний науковий вісник. 2015. № 5. С. 60-62.
18. Мацьків В.В. Складові фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору/ сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. 3'2015. С. 276-281.
19. Левандівський О. Зарубіжний досвід підвищення інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2019. № 9. С. 10-16.
20. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2018. № 11. С. 9-18.
21. Наразі саме час вчитися жити, виживати, працювати без кредитів – ДК «Прометей». АПК-Інформ. 2015.08.07. URL: <https://www.apk-inform.com/ua/exclusive/opinion/1049942>
22. Раймбекова У. К. Роль інвестиції у розвитку економіки. URL: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/4_57866.doc.htm
23. Трусова Н. В. Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання аграрної галузі. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2017. 245 с.

24. Олексій Павленко: Українські фермери отримають грантову допомогу 19 млн. канадських доларів. Міністерство аграрної політики України. 24/02/2015. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247971807>
25. Рогач С.М. Сучасний еколого-економічний стан та тенденції аграрного землекористування в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 25. С. 43–48.
26. Русан В. М. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
27. Стратегія як центральний елемент стратегічного менеджменту / Р. І. Завадяк, В. В. Попович, Л. М. Ціцак, Ю. О. Дідович, О. А. Федорович. Науковий вісник Ужгородського університету. 2018. С. 154–158. с
28. Сорос готовий інвестувати в АПК України .АПК-Інформ. - 30.03.2015. – URL: <https://www.apk-inform.com/ua/news/1043987>
29. Україна: холдинг МХП має намір інвестувати до \$170 млн. у розвиток виробництва у 2015 році АПК-Інформ. 2015.04.30. URL: <https://www.apk-inform.com/ua/news/1045474>
30. Хірівський Р., Содома Р., Клебан О., Устиновська Т. Стратегія розвитку АПК України в умовах посилення міжнародної конкуренції. Розвиток маркетингу в АПК. 2021. С. 184-191. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8540/1/Econ-28-2021-32.pdf>
31. Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
32. European Commission. (2022). Rural Development Programmes by country. Retrieved June 1, 2022, from URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country_en
33. Farm Credit. (2022). Farm Credit System. Retrieved from. URL: <https://farmcredit.com>

34. Сільське господарство України 2021. Статистичний збірник. Київ, 2022. 245 с.
35. Putsenteilo P., Klapkiv Y., Vovk V. Adaptation processes of the agrarian sector for realization of the existing potential. Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy : Proceedings of the 2019 International Scientific Conference, (Warsaw, 5–7 June 2019), Warsaw : SGGW, no. 3, pp. 112–117.